

A MAGYAROK

Neveik, kilétük és őshazájuk

Konferenciai előadások
2002, 2009

Nógrády Mihály

A MAGYAROK

Neveik, kilétük és őshazájuk

E kiadvány tartalma a szerző szellemi tulajdona. Leközlése vagy másolása kizárólagosan az ő írott beleegyezésével lehetséges. Rövid kivonatok idézhetők a leközölt szöveg eredetének pontos feltüntetésével.

© Nógrády Mihály

OTTAWA
2011

TARTALOM

BEVEZETŐ.....	1
A NEVEK BIZONYÍTANAK.....	15
ZÁRÓSZÓ.....	37
FÜGGELÉK A Magyar jobbágynevek.....	39
FÜGGELÉK B Magánhangzó illeszkedés.....	43
FÜGGELÉK C Hun nevek.....	44
FÜGGELÉK D Legendák.....	47
FÜGGELÉK E Avar nevek.....	50
FÜGGELÉK F Nevek az Árpád korból.....	52
FÜGGELÉK G Sumér, Magyar és Török szóhasonlítás..	56
Ugyanaz a szó jelen van mind a három nyelvben:	56
Ugyanaz a szó jelen van a sumérban és a magyarban, de a törökben nem:	56
Ugyanaz a szó jelen van a sumérban és a törökben, de magyarban nem:	57
BUDA: EREDETE ÉS JELENTÉSE.....	58
HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK	68

BEVEZETŐ

Ez a tanulmány sorozat egy hosszú kutatómunka eredménye melyet a félremagyarozott magyar történelemírással ellentmondó tények tettek szükségessé.

A magyarok kilétét illetően több állásfoglalás létezik és ezek egyike a szittyáktól való származás. Még a közelmúltban kiadott munkák is megemlítik ezt a lehetőséget, jóllehet feltételes módban.¹ Azonban a szittyák “iráni nyelvet beszélő eurázsiai nomád nép” volt a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint,² ami megegyezik a nemzetközi felfogással. Ennek ellenére ez a származástan beszivárgott a magyar történelembe és széleskörű népszerűsége miatt.

A másik népszerű és közismert elmélet szerint a hunoktól származunk akik az 5. században vonultak be a Kárpát-medencébe majd később elmentek de, a szájhagyomány szerint, megfogadták, hogy visszatérnek. Vissza is tértek 896-ban de a tudományos körök szerint azok nem hunok hanem magyarok voltak és szlávokat találtak Magyarországon.

Azonban a hunok “török nyelvűnek tartott lovas nomád nép” volt a Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint,³ tehát nem lehettek magyarok. Ennek ellenére tőlük örököltük külföldi Hungár nevünket. Akármennyire is tévesek ezek a felfogások, az a nézet, hogy a magyarok a szittyák vagy Attila hunjainak leszármazottjai lennének, a mai napig fennmaradt.

Ezekkel az elgondolásokkal párhuzamosan a Magyar Tudományos Akadémia a magyarság kétséges uráli eredetét támogatja, annak ellenére, hogy ezen elgondolás felülvizsgálatának már régen meg kellett volna történni.

1 Bárczi és Országh 1962: 307, 6. kötet

2 Benkő 1967: 767, 3. kötet

3 Bárczi és Országh 1960: 379, 3. kötet

A hungárokkal és a Kárpát-medence őslakosságával kapcsolatban az irodalom oly nagy és annyira szétágazó, hogy a kutatás menetét le kellett szűkíteni eredeti forrásmunkákra és olyan művekre melyek hitelt érdemlően tárgyalják a témát.

A történettudomány legmegbízhatóbb forrása a régi krónikák feljegyzései. A régi időszakok eseményeit leíró személyek időtávban közel álltak a történéshez; sok esetben pedig résztvevői voltak. Ezek helyesen közlik, hogy a hungárok akik 896-ban vonultak be a Kárpát-medencébe a hunok leszármazottjai voltak.

Egyik legrégebbi fennmaradt írott emlék a hungárok Kárpát-medencébe való bevonulásáról 896-ban az ismeretlen szerző által latinul írt *Gesta Hungarorum*.⁴ A gesta fő célja a királyok és az uralkodó osztályból származó előkelők ismertetése. Hódításaik és elért eredményeik rögzítése Álmos majd fia Árpád vezetése alatt. E csoport tagjai alkották az uralkodó osztályt a történelmi Magyarországon 1526-ig amikor I. Ferdinánd, történelmünk folyamán az első Habsburg, jogot formált az ország trónjára.

A helyi és környező lakosságról kevés szó esik, csak nevüket említi a krónikás amint különböző helyeken érintkeznek a bevonuló Hungárokkal. Anonymus Gestáját vizsgálva a következő népneveket találjuk: *Bavaroy* (bajorok); *blachý* (kétes név, valószínűen török); *bulgaros* (bulgárok); *carinthinos* (karintiaiak); *crovat-* (horvát); *cumanoy* (kunok); *francie* (frankok); *grecoy* (görögök); *hungari* (hun-nép); *moger* (magyar); *polonoy* (lengyelek); *romanoy* (rómaiak) *rusticoy* (ruszlik vagyis oroszok); *scithicoy* (szittyák); *theotonicoy* (tótok vagyis németek); *picenatis* (besenyők). Tehát Anonymus ma is felismerhető név szerint jegyzett le minden olyan népet akikkel Árpád népe érintkezett. Kivéve a *sclau-i*-t.

A *sclau-i*, helyes latinsággal írva *sclavi* amely a középkori latin *sclavus* többszámú, nem jelenthetett szlovéneket amint azt a Gesta fordítója értelmezte, mert jelen van olyan népnevekkel kapcsolatban is akikről tudjuk, hogy még ma is szlávul beszélnek, mint például a bolgárok. Máshol pedig egymagában jelzi a *sclavi-*

4 Anonymus c. 1200. Hasonmás kiadásban megjelentette a Magyar Helikon Pais Dezső fordításában 1977-ben.

t mint helyi lakosokat, majd köznévvvel társulva bukkan fel. Ez arra enged következtetni, hogy a szó nem nemzeti azonosságot hanem életformát, társadalmi állapotot jelentett.

A szó a következőképpen fordul elő a latin szövegben. Pars 9: *Terram habitarem sclavi, Bulgary et Blachy ac pastores romanoy* (Azon a területen *sclavok*, bulgárok és blakok meg a rómaiak pásztorai laknak); Pars 11: *et fecisset ibi habitare sclavos et bulgaros* (s lakosokul *sclavokat* és bulgárokat tett oda). A logikának ellentmond, ha a *sclavi* vagy *sclavos* szlávokat jelentene hiszen Bulgária lakossága szláv volt.

Továbbmenve, Pars 12: *sclavy habitatores t[er]re audientes adventii eoy timuerunt valde et sua sponte fe[ci]t almo duci subuigatierunt* (a vidéken lakó *sclavok* meghallván közeli vonulást, nagyon félték és alárendeltségüket önként felajánlották Álmos vezérnek); Pars 50: *Sclavoy et pannonoy gentes et regna vastaverunt et eoy regions occupaverunt* (A *sclavok* és pannonok vidékeit és országát feldúlták és területüket odáig elfoglalták).

A 20. században, a Gesta fordítója a kérdéses *sclavi*-t másokhoz hasonlóan szlovéneknek értelmezi és ez lehet az oka, hogy a Hungár bevonulás előtti Kárpát-medence népét a mai történészek szlávoknak tartják. Az uralkodó osztály neve mindenkor *Hungar* a Gestában. A *moger* név szintén előfordul amit a történészek a mai magyar név régies formájának tartanak.

A hungár bevonulás után k.b. 10 évvel született Konstantínosz, a bizánci Görög birodalom császára (905-959) akinek a *Birodalom Kormányzása* című munkájában a Kárpát-medence és a körülötte élő népek is említést kapnak, főleg a 948-952 időszakot felölelően. Ezek közül a szláv nyelvet beszélők: Βουλγαρων (bulgárok); Χρωβατοι (horvátok); Ρως (rosz vagyis oroszok); Σερβλοι [sic] (szerbek).⁵ Egyszer ott is felbukkan a Σκλαβοις (szklavok) akiket földrajzi helyzetük szerint úgy is lehet értelmezni mint az oroszok adófizetőit.

A görög Σκλαβοις ‘rabszolga’ jelentéssel fennmaradt olyan befolyásos nyelvekben mint a német *Sklave*, a francia *esclave* és a

5 Moravcsik 1988: 30-51

spanyol *esclavo*, melyek megegyeznek a középkori latinban használt szó valódi értelmével. Eszerint kétségtelen, hogy Anonymus a leigázott és rabszolgasorban tartott helyi lakosságot hívta úgy, akiket nem nemzetiségük hanem életmódjuk, alacsony társadalmi helyzetük szerint nevezett meg.

A hungárok előtti szláv jelenlét tana a Kárpát-medencében magas fokra emelkedett a 46 évig tartó orosz megszállás alatt (1945-1991) és ezt tanították az iskolákban. Egy új nemzedék nőtt fel abban a hitben, hogy magyar elődeik betolakodtak a Kárpát-medencébe. Ez a téveszme részesült előnyben és vált elfogadottá úgy Magyarországon mint külföldön.

De a szláv népnév eredete bizonytalan. Az elgondolások közül öt részletesen kidolgozott elmélet foglalkoztatja a szlávistákat a probléma megoldását illetően.

1. A név a szláv *szlava* ‘dicsőség’-ből származik, vagyis ők a ‘dicsőségesek’.
2. A **szlovo* ‘szó’-ból, vagyis azok akik ugyanazt a nyelvet beszélik.
3. A kevésbé megnyerő **szlue-/szlei-* ‘lassú’.⁶
4. Földrajzi eredetbe tartozik a **szlov-/szlav-* > *szlověne/szlovjane* ‘vízparton élő népek’ és a **szlov-* ‘domb’.⁷
5. A nevet az európai rabszolgapiac alkotta. A *szláv* rabszolgákat vásárlók, amikor nevüket kérdezték, mindig hallották az előbbi neveket. A név [...], melyet gyakran és tisztán ismételtek, megmaradt az idegen vásárlók emlékezetében. Így ez a jelentés át lett ültetve a szláv névbe. Baudouin de Courtenay összehasonlítja a latin *sclavus*-t, német *Sklave*-t, francia *esclave*-t stb. olyan jelentés

6 Rudnyćkyj 1960: 68-70

7 Rudnyćkyj 1960: 68-69

átvitelekkel mint *Schweizer*⁸ ‘portás, kapus’, *Wegier*⁹ ‘vándor kereskedő’. Ezt a magyarázatot adja legtöbb szótár, enciklopédia és a többi ilyen témakörrel foglalkozó munka.¹⁰

Amint kitűnik, nincs osztatlan egyetértés a *szláv* népnév eredetét illetően. De mindettől függetlenül ezen a néven ismert az a nagy népcsoport amelyik a szláv nyelvet beszéli. Azonban e népcsoportba tartozók genetikai kitevője sokféle. Például a lengyelek és ukránok szláv nyelven beszélnek de nagyrészüik genetikailag a magyarság túlnyomó részével azonos. Tehát a kérdés jogos; hogyan lehetne egy összetartozó népet legjobban meghatározni? A beszélt nyelv szerint, az ország ahol élnek vagy genetikai összetevőjük szerint? Döntő lehet-e egy mesterségesen meghúzott politikai határvonal hovatarozásuk elhatározásában?

Mivel az eddigi *szklávusz-szláv* szószármaztatásra csak korlátolt bizalommal támaszkodhatunk, célszerűnek tűnik tüzetesebben megvizsgálni. Az első észrevétel az, hogy a latin *sclavus* szót ‘rabszolga’ jelentéssel csak a Rómán kívüli középkori latin irodalomban találjuk.¹¹ Ez lehet az oka, hogy Anonymus ezért használt *sclavi*-t ami a *sclavus* többszáma, amikor a Kárpát-medence leigázott őslakosságát mint rabszolgát jegyezte le. A római krónikások viszont a *captivus* és *servus* szavakkal jelölték a rabszolgákat.

Domino du Cange és Carolo du Fresne, a szláv jelentéssel ellentétben, világosan kimutatja a latin *sclavus* ‘rabszolga’ értelmét.¹² A *sclavus* szó értelmének helyes meghatározásához figyelembe kell venni a szöveggel való összefüggést is. Az egyik példa, amit a szerzők idéznek, kimutatja,

8 *Schweizer* elsődleges német jelentése ‘svájci’.

9 *Wegier* elsődleges lengyel jelentése ‘magyar’.

10 Rudnyckij 1960: 70

11 Lozinski 1964: 19-30

12 Cange and Fresne. 1883-1887: 357, vol. 7

hogy a szöveg összefügg a ‘rabszolgák’ (captivi) jelentéssel: *Cum Christianis Sclavis, sic namque vocantur captivi* (Ugyanaz a rabszolgák neve mint a keresztény szklávoké). Tehát a *szklávusz* és *szláv* kifejezéseknek semi közük nincs egymáshoz. Az egyik életmódot vagy társadalmi helyzetet jelöl míg a másik egy nyelvet, amit egymástól különböző nemzetek beszélnek. Sajnálatos, hogy a tudósok nem tudnak következetesen megegyezni ezen a téren.

Amit a latin *sclavus* és a szláv nyelvből eredő *szláv* szó kapcsolatáról írtak annak legtöbb része elmélet és csak ezen a szinten lehet vele foglalkozni. A valóságban, a római rabszolgák mindenféle nemzetiségekből tevődtek össze és számbelileg felülmúlták a szlávokat. Azonfelül, Rómában a rabszolgák népvük szerint voltak nyilvántartva fogságba esésük után. A Colosseo¹³ című ismertető füzet szerint a római Kolosseumtól keletre nagy laktanyák maradványai találhatóak ahol gladiátorokat tartottak fogságban. Ezek között van a Ludus Dacicus (dác gladiátorképző) és a Ludus Gallicus (gall gladiátorképző) melyeket a gladiátorok volt hazája szerint neveztek el. A trákok is említést nyernek a füzet 54. oldalán, de a szklávok nem.

Még a *sclavus*-ban levő *c* jelenlétét kell tisztázni ami alaktani eltérés. A *c* amit *k*-nak ejtünk, jelen van a latin *sclavus*-ban de hiányzik a *szláv* névből.

Legtöbb szótár Jakob és Wilhelm Grimm féle etimológiára hivatkozik ami azt igyekszik bizonyítani, hogy az angol *slave*, a német *Sklave* és ezek más nyelvekben létező változatai ‘rabszolga’ jelentéssel a bizánci görög Σκλαβοι [szklávi]-ből származnak amely azonos a Szláv névvel. A ‘‘k’’ betű jelenléte a német *Sklave*-ban csak futólagosan van említve, mégpedig azon hibás feltételezéssel, hogy a szó a

13 Ministero per i Benie le Attività Culturali Soprintendenza Archeologica di Roma. (42. oldal).

Nógrády Mihály 2011 *A magyarok*

szláv nyelvből let képezve és a “c”, amit k-nak ejtünk, beillesztése az “sl” közé római sajátosság. Hét oldalt lehetetlen egy bekezdésbe sűríteni de az etimológiai magyarázat 2. szakaszának egy része elégségesen mutatja a Grimm testvérek felfogását.

“[...] der wie in den oben erwähnten formen auch hier erscheinende k-laut, der bei slavischem ursprung des worts natürlich secundär ist, dankt wahrscheinlich lateinisch sprechenden bewohnern der östlichen Donauebene seinen ursprung, c zwischen sl einzuschieben ist eine romanische eigenthümlichkeit [...]”¹⁴

(Magyarul: [...] a fent említett alakzatokban [Σκλαυηνοι, Σκλαβηνοι, Σκλαβος, Σκλαβοι] szintén jelen van a k-hang, amely természetesen másodlagos ha figyelembe vesszük a szó szláv eredetét, ami minden bizonynyal a Duna keleti térségében élő latinul beszélő lakoságnak köszönhető. A c beillesztése az sl közé római sajátosság[...]¹⁵

Annak állítása, hogy a szó a Duna [dél]keleti térségében keletkezett helytálló, de újabb bizonyíték szerint nem kizárólag a latin nyelvben hanem a Kelet-római birodalom görög-latin szóhasználatában. A szó jelentése is hiányzik és az általuk beszélt nyelvet sem említik az akkori görög és latin nyelvű írások.

Az elgondolás, hogy *Szklávus*znak hívták az avarok könnyen feláldozható rabszolga harcosait, elfogadhatónak ígérkezik. A keresztény időszámítás 531. esztendejétől kezdve az Alduna mentén történő hadműveletekkel kapcso-

14 Grimm 1905: 1310, vol. 16

15 Köszönet Simon József úrnak a német szöveg kielemezéséhez nyújtott segítségéért.

latban, a barbár csoportok mint Σκλαβηνοι [Szklavini] voltak megemlítve.¹⁶

Az avarok, akik abban az időben uralták a Kárpát-medencét és az Aldunától északra eső területet, más sztyeppei népekhez hasonlóan, a helyi leigázott lakosság közül gyűjtötték a könnyen feláldozható előharcosokat. Azok a katonák rabszolgák voltak a szó legszorosabb értelmében. Lemészárlásuk nem befolyásolta az elit Avar hadsereg hatékonyságát. Ettől fogva az avarok rabszolga harcosait görögül *szklavini* vagy *szklaveni*-nek, latinul pedig *szklávusz*, *szklávi*-nak hívták. Majd a név kiterjedt az elfoglalt területek egész lakosságára ahonnan ezek a katonák származtak.

A *sclavus* [szklávusz] szó ‘rabszolga’ jelentését igazolja egy 14. században lejegyzett arab betűkkel írt többnyelvű szótár amely 1960-ig ismeretlen volt. E szótár eredetijét magánkézben őrzik Jemenben. A szótári szavak egyike a سكارفا kiejtése *szkláva* és jelentése ‘rabszolga lány’ az akkori görög [illetve görög-latin] szóhasználatban.¹⁷ Szószerkezeti-
leg *szkláva* a latin *sclavus* nőnemű alakjának felel meg.

A szklávinak nevezett nép jelenlétét a Kárpát-medencében, Lengyelországban, Ukrajnában és a Balkán délkeleti részén ma már lehetséges meghatározni, mert igazolják a jelzőgenek. E területeken végzett genetikai felmérés szerint a magyarság is szerves része volt Európa ottani őslakosságának melyet a középkori krónikások *sclavi* néven jellemeztek le.

Azonban a *Magyar* név eredete is bizonytalan, nem lehet megmagyarázni a jelenleg beszélt nyelvből. A név, amely *Megyer* formát is ölthet, a Kárpát-medence eredeti lakosságát jelöli.¹⁸ E név fokozatosan került előtérbe a több mint ezer éves elnyomatás

16 Pritsak 1983: 365, 367, 392

17 Golden 2000: 111, no. 28, section 190-col.C

18 Krantz 1988: 11, 72

folyamán a szarmata, római, hun, avar, magyar, török és osztrák uralom alatt. Az ország lakossága mint Hungar volt nyilvántartva az Árpád-házi uralkodók alatt (896-1301). Ez a név tovább élt amikor az osztrák Habsburgok átvették az uralmat 1526 után és az Ungar névvel együtt használták. Csak a jobbágyok, akik számbelileg nagy többségben voltak, hívták magukat magyarnak.

A Magyar név a következő írásmódban lett lejegyezve: 1121 Mogioroi; 1150 –moger;¹⁹ 1228 Mogor; 1230 Mogior; 1275 Magyar; 1283 Mogyor; 1286 Magor; 1323 Maghor; 1329 Magar; 1333 Magyar;²⁰ 1399 Magyarai; 1510 Magery.²¹

A legelterjedtebb hipotézis, melyet a nagy befolyással rendelkező finnugor intézmény védelmez és amely mindeddig az iskolai tananyag része az, hogy a magyar név a vogul nyelvből ered. Úgy a magyar mint a vogul a finnugor nyelvcsalád tagjaként van nyilvántartva. A vogulok saját neve *mańsi* [kiejtése manyszi] amely egy régi *mańs*-ból *mōs*-á fejlődött.²² Ezt a nevet használja a Vogul-Osztják társadalomban élő két csoport közül az egyik.²³ Hasonló névképzés eredménye lehet a magyar név *magy* része is, Hajdú szerint.

A szóvégi *-ar*, *-er* jelentése azonos a *férfi*-t jelentő szóval és ez is valószínűen a finnugor korból származik a Vogul-Osztják elmélet szerint. Része lehet a mai *férfi*, *férj* és *ember* szavainak.²⁴ Ebből a két elemből álló *magyar* névnek az értelme ‘manysokhoz tartozó ember’.

Azonban több magyar kutató úgy vélekedik, hogy a magyar név eredetének kutatása a vogulok és osztjákok között éppen olyan mintha a franciák Kanadában a manitobai métis között keresnék nevük eredetét. Annak bizonygatása, hogy a Magyar név a *mańs*-ból származik, eredetének a távoli csekély számú vogulokra

19 Benkő 1967: 816, II. kötet.

20 Szamota 1902-1906: 606

21 Benkő 1967: 816, II. kötet.

22 A jésítés jelölésére lásd Hajdú 1975: 69. Magyarul írva *manys* és *mōs*.

23 Hajdú 1975: 69

24 Benkő 1967: 816, vol. 2

meg osztyákokra való korlátozása, olyan megoldás ami csak érinti a valóságot és további vizsgálatot igényel. Élvonalbeli magyar nyelvészek észrevették a mańs és az indó-európai **manu* ‘ember’, szanszkrit *mánusa*, német *mann* és szláv *muzs* közti hasonlóságot,²⁵ azonban észrevételük nem részesült kielégítő figyelemben.

Ilyen és ehhez hasonló bizonytalan esetekben – amikor a név mindkét összetevőjét későbbi változatokból kell viszakövetkeztetni, hogy a szótagok közötti megfelelő egyezésekhez szükséges előfeltételeket megteremtsük – a névkutató megfelelőbb magyarázatot találhat más, hasonló felépítésű, népnevekkel való közeli párhuzamokban.

Más irányadó hiányában csak hasonló nevek alaktani csoportosítására szorítkozhatunk, ami valószínűen sokkal megbízhatóbb mint az eddig használt módszerek. A szóvégi *-ar* és magánhangzó illeszkedéssel változott megfelelőik jelen vannak más népnevekben is, úgymint *avar*, *bavar*, *baskír*, *illír*, *kabar*, *kazár*, *szabír* és *tatár*. Ez azt a gondolatot támogatja, hogy a török *er* ‘ember, férfi’,²⁶ a régi akkád *ir* ‘férfi’ és a sumér *er*, *eri* ‘szolga, rabszolga’ (ugyanaz az ékjel *nita*-nak ejtve ‘férfi’-t jelent).²⁷ Az *ur* ‘ember, hős’²⁸ szintén számításba jöhet mint a megoldás része – de főleg a sumér ‘szolga, rabszolga’.

Azok akik a sumér nyelvet a mai magyar nélkülözhetetlen részének tartják, azzal érvelhetnek, hogy a sumér *ma-da* fogmedri *d* hangjának változata van jelen a *magy* töben levő *gy* ínyhangban. A sumér szó jelentése ‘föld, tájék, ország’.²⁹ Az *er* ‘ember’ hozzácsatolása után kialakul a *ma-da-er* ami összhangban van a *magya-er* hangértékkel. Ez pedig a ‘föld (rab)szolgája’ vagy a ‘föld embere’ jelentéssel bír melyek mindegyike ‘bennszülött’-et sugal. Ezután a név hangugratás következtében, tájészólásoktól függően, lerövidült *magyar-ra* és *megyere-re*. Egy példa a fogmedri *d* íny-

25 Györffy 1975: 24

26 Akdikmen 1986: 123

27 Az *er*, *eri* ékjele *nita* hangértékkel ‘férfi’-t jelent. Lásd Labat 1948: ékjelszám 50.

28 Labat 1948: ékjelszám 575

29 Labat 1948: ékjelszám 342

hang gy cserére az angol *diamond* és a magyar *gyémánt*. Mindkettő a görög *adamas* változata.³⁰

A *ma-da* ékjelének többi hangértéke az óbabiloni *ma*, a sumér *ma-a* és az akkád *matu*. Mindhárom szó a finn *maa* megfelelője és jelentésük is ugyanaz: föld, ország. Több mint valószínű, hogy az alábbi magyar vezetéknevek is ebből a mezopotámiai szóból erednek: Mada; Madas; Maday; Matai; Matók; Matos; és Magy. Régies lejegyzésük a következő: 1202 Mada; 1221 Mod, Mot, Matou, Modu; 1202 Mogy; 1214 Matu, Mota, Moda; 1229 Matha, Mogya.³¹

A magyar és megyer etimológiája arra enged következtetni, hogy *megye* szavunk szintén a sumér *ma-da* származéka. A megye gyűjtőnevet mindig megelőzi a tulajdonnév ami meghatározza, hogy a terület kihez tartozik. Például *Csanád megye* összetevői, Szent István unokatestvérének, *Csanád*-nak a neve, a *megy* ami a *ma-da* magas hangrendű változata és a birtokosrag *-e*, így a jelentés ‘Canád földje, birtoka’. Egy másik példa *Győr megye* ‘Győr földje, birtoka’ vagyis a terület Győré vagy a város gondnoksága alá tartozik.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint a magyar név egyik korai formája *m.h.f.rīya*³² melyet a Pais Dezső Emlékkönyvből vettek át³³ további magyarázat nélkül.

Ez a latin betűkre való átírás nem egyezik Ibn Rusta (Ibn Rosteh) *Kitāb al-A'lāk al-nafisa* c. munkájában levő *al-Madǧhariyya*-val. Ibn Rusta munkájának időszakát 903-913 közötti időközbe helyezik. Ő azonban merített al-Djayhānī korábban készült földrajzi tanulmányából aki szintén átvett adatokat egy még korábbi de elveszett történelmi munkából amely a 9. század második felében íródott.³⁴ Ibn Rusta nem ad felvilágosítást az általa leírt népnév viselőinek kilétéről sem tartózkodási helyéről.

30 Nogrady 1994: 33-55

31 Fehértói 1983: 210, 219, 221, 237, 240.

32 Benkő 1967: 816, II. kötet

33 Bárczi és Benkő 1956

34 Encyclopaedia of Islam 1986: 1010, V. kötet

A *Madjgharī* vagy inkább *Madjghriān* (a perzsa *Madjgharī* többesszáma) szintén megtalálható a Zayn al-akhbār című perzsa történelmi munkában amit Gardīzī (vagy Gurdēzī) állított össze 1048 és 1052 között. Gardīzī szerint az a nép török volt.³⁵ Ez a tudósítás megerősíti azt a megállapítást, hogy a Kárpátoktól keletre eső magyar nyelvszigeteket beolvasztották a török (majd az orosz < ó-rusz) hódítók de nevüket tovább használták a szomszéd népek. Ilyenre egy mai példa a *tót* név ami a szlovákok magyar neve. Ugyanis a történelmi Magyarország északnyugati csücskében a szlávok előtti időben németekkel érintkeztek az ősmagyarok akiket akkori nevükön tótoknak hívtak. A Tót név a Teutonból fejlődött rövidülés eredménye.

Még más bizonyíték is létezik, hogy a keleti magyar nyelvszigetek felszívódtak az őket leigázók közé. Al-Marwazī, a Tabā'ī' al-hayawān c. (889 előtti) munkájában szintén *al-Madjghariyya*-nak hívja az általa Hungaroknak tartott népet, akiket még ismert ottani hazájukban a Fekete tenger északi táján, két folyó között melyek a Don és a Duna lehetnek.³⁶ Szerinte az a nép török volt. Al-Marwazī szintén vett át abból az elveszett történelmi munkából amit al-Djayhānī is használt.

Al-Marwazī megfigyelése megegyezik a többi Arab króniká-sával akiknél a nép neve a mai magyarhoz hasonló de mint törökök vannak elkönyvelve. A bizánci írók és Anonymus Gesta Hungaroruma is ugyanezt az irányzatot követik. Az uralkodó osztály Magyarországon és a Kárpátoktól keletre is török volt akik a leigázott őslakos magyar nép felett uralkodtak. Az al-Marwazī által leírt terület megegyezik azzal a földrajzi területtel ahol az Eu19-es haplotípus túlsúlyban van, vagyis a történelmi Magyarország, Lengyelország és Ukrajna.

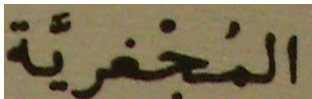
Rudnićkyj megerősíti ezt a nézetet amikor elmagyarázza, hogy a szlávok megérkezése előtt, a Don folyótól nyugatra eső terület lakossága – ahova a betelepülő szlávok (Ant név alatt), a 6. évszázadban érkeztek meg – ugyanaz a nép volt amelyik már az Újkőkor óta ott élt. Régészeti leletek szerint kevés olyan hely van

35 Encyclopaedia of Islam 1986: 1011, V. kötet

36 Encyclopaedia of Islam 1986: 1011, V. kötet

a földön ahol hozzájuk hasonló több ezer éves változatlan társadalom létezett.³⁷

A Magyar név arab írásokban való jelenlétét illetően említést érdemel az eredeti arab betűkkel írt név amit Németh Gyula tett közzé.³⁸

Németh szerint a fenti alak akkori arab kiejtéssel *el-modžyerijje*-nek olvasandó, amely közel áll az arab enciklopédia által közölt kiejtéshez. Egyetlen különbség a magánhangzók kiejtése, mert az irodalmi arabban mindössze három olyan magánhangzó van amely önálló beszédhangnak tekinthető: *a*, *i* és *u*.³⁹ Tehát nem okoz meglepetést, hogy a mai arab kiejtés magyar hangértékkel írva *el-mudzszerije*.⁴⁰ Vagyis az *m* után következő magánhangzó nem *o* hanem *u*. Az *m* (م) felett levő damma mel-lékjel (◌) az *u* hangot jelképezi. Azonban nincs jelentős ok az arab nyelvészek *a* olvasatának elutasítására sem, bár lehetséges, hogy a közismert *magyar* alak hatással volt rájuk.

Tovább haladva az enciklopédiában levő *al-Madžhariyya* szómagyarozatával, a *dj* (ج) betűpár magyar kiejtése *dzs*, a *gh* (غ) pedig enyhe *r*, a török ğ-hez hasonló. Tehát az enciklopédiában szereplő név magyar olvasata *el-Madzsrarija* lenne.

Ez azt jelentené, hogy a *Madzsrar* alapszó a mai *magyar* hangértéket akarja visszaadni. De mivel az arab nyelvben nincs *gy* hang, ezt a *dzs*r mássalhangzó torlódás helyettesíti.

Az arab nyelvben a szülőföldhöz való kapcsolatot a *nisba* képzőpár jelzi, ez fejezi ki a származást és a menzethez való tartozást is. A *nisba* tagjai a szótól előtt álló *al*- és a végéhez kapcsolt

37 Rudnyókyj 1982, : 1037, vol. 2

38 Németh 1990: 70

39 Dévényi – Iványi 1987: 99

40 Köszönet Demmer György úrnak a mai kiejtés terén végzett tevékenységéért.

–i viszonyrag.⁴¹ Ebben az esetben *al-madghari* azt jelzi, hogy a név viselője (vagy viselői) a *madghar* nemzethez vagy életközösséghez tartozik. A szó végén álló *y*a pedig a nevet egy megkülönböztető minőségbe sorolja, hasonlóan a magyar –*ság* névszóképzőhöz. Például az arab *hurriyya* magyar jelentése *szabadság*. Így az arab *al-madghariyya* pontos jelentése: *a magyarsághoz tartozó*.

Ezen ismeretek birtokában tovább lehet folytatni a magyarság kilétének és őshazájának tanulmányozását.

41 Ahmed 2001: xii-xiii oldal és a 10-es számú lábjegyzet.

A NEVEK BIZONYÍTANAK⁴²

Konferenciai előadás

VÁZLAT: Antropológiai, történelmi és genetikai eredményekkel kiegészített névtanulmány a Magyar nép kilétét illetően. Célja a jelenleg azonos népnek nyilvánított Magyar és Hungar kapcsolat, majd az uráli őshaza felülvizsgálata. A középkori magyar uralkodó osztály 12. század előtti időkből származó török személynevei hatáskörrel hozzájárulnak a népcsoportjukról alkotható vélemény kialakításához. Azonban ugyanabból a korból származó jobbágy és szolganevek nyelvi összetétele más; azok a magyar nyelvből származnak. A közép-európai magyarok, finnek, észtek és az Urál menti finnugor népek nyelvi kapcsolata vitathatatlan, de a genetikai rokonságuk nem. A Kárpát-medence és környéke kerül előtérbe, ahol a Magyar ősnyelv kifejlődött. Genetikai jelzőgének azt mutatják, hogy a magyarok, lengyelek és az ukránok közelebbi rokonságban állnak egymással minden más európai népeknél. A magyarok és finnek közti genetikai rokonság azonban jelentéktelen.

*

Eredetünket illetően, a magyarországi közoktatás szemszögéből nézve, már régen megvan az eldöntött válasz a finnugor elmélet alapján. Azonban ezek a régi irányelvek és megrögzött

42 E témakörrel foglalkozó kísérleti tanulmányaimat két magyar nyelvű folyóirat közölte le. A vancouveri Tárogató 1996. májusi száma "Secundus Ingressus Hungarorum Pannoniam" címmel és a budapesti Kapu 2006. júniusi kiadása "Kik vagyunk mi, magyarok és kik voltak a hódító nomádok 896-ban?" cím alatt. A bizonyító erejű angol szöveg, a Kanadai Névtanulmányi Társaság konferenciáján hangzott el 2009, május 24-én az ottawai Carleton Egyetemen a Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kongresszus keretén belül. Az itt közölt Magyar szöveg Simon József fordítása.

elméletek indokoltan kétségbe vonhatók névtörténeti módszerek alkalmazásával, ami e tanulmány kiinduló pontja. A tanulmány célja a magyarság jelenleg elismert uráli származásának és neveik eredetének tüzetes vizsgálata, több más bizonyító anyag bevonásával.

Az itt bemutatott bizonyító anyag tanulmányozásának eredménye nem egyezik az uráli őshaza lehetőségével. A magyar név nem azonos értelmű a Hungar névvel. E két név két különböző népcsoportot jelöl: a Magyar az őstelepes magyarokat, és a Hungar az őket leigázó hunokat, majd hungarokat. Ugyanis neveink olyan irányba mutatnak, hogy a magyarok őslakói a Kárpát-medencének, és nem mint hódítók jelentek meg a IX. század végén. Meggyőző érvek egész sora tárul eléink és ilyen megállapítás felé terelik a kutatót.

A jelenleg érvényben lévő különböző nézetek, mint a finnugor vagy török rokonság, olyan történelmi és nyelvészeti kutatásokra támaszkodnak, ahol a tudósok csak az általuk tanult és begyakorolt módszereket használták a magyar múlt megmagyarázására. Ettől az irányvonalától eltérően célravezetőbb, ha embertani, történelmi és genetikai elemzésből nyert példákkal egészítjük ki és támasszuk alá a névtani vizsgálat eredményeit. Így nemcsak a múlt megértéséhez szükséges látószög bővül ki, hanem a jelent is más, új megvilágításban szemlélhetjük.

A magyarok őstörténetéről fennmaradt történelmi emlékek nem elégségesek a jelenlegi elméletek fenntartásához. Néhány írott bizonyíték a görög krónikákban található, mint amilyen a *De Administrando imperio*,⁴³ másokat pedig legendákban jegyezték le, amelyek eredetije megtalálható korábbi idegen művekben.⁴⁴ A múltnak személyneveken keresztül való vizsgálata azonban lehetőséget nyújt a bennük fennmaradt régi szavak felismerésére. Ezek a középkorból származó nevek olyan adatokat tartalmaznak, és olyan irányba mutatnak, amelyek történelmi munkákban nem találhatók.

43 Moravcsik 1988: 30-51.

44 Lásd: Függelék D.

A beszélt nyelvek nem képesek az őskor etnológiai kapcsolatait olyan pontossággal kimutatni, mint a nevek. A nevek tisztán és világosan kimutatják azt a nyelvet, amelyből származnak. Például a következő négy név is – amelyek értelme ‘juhász’ – könnyen visszavezethető ahhoz a nyelvhez, amelyből származik. *Shepard* az angol felé mutat, míg *Schäfer* a német, *Berger* a francia és *Juhász* a magyar nyelvben alakult ki.

Ez az egyszerű példa is mutatja, hogy a nevek miért fogadhatók el mint megbízható források. A beszélt nyelvek változnak, de a nevek megtartják eredeti alakjukat, esetleg csekély torzítással, úgy, amint a névadás idején voltak használatban. Ami a Kárpát-medencében élő lakosságot illeti, a jobbágyok és szolganépek neveinek zöme, a 12. században lejegyzett listákon, magyar nyelvtani formákat és értelmet mutat.⁴⁵ Néhány pedig a sumér nyelvvel hozható kapcsolatba. Ebből az következik, hogy ilyen neveket csak magyar és sumér nyelvet beszélő közösség adhatott. Ugyanakkor az előző századok uralkodó osztályának nevei, amelyek szintén a 12. században lettek lejegyezve, egy-két kivétellel török eredetet mutatnak. Hogyan lehetséges ez?

Ha fényt akarunk vetni Magyarország lappangó történelmének erre a részére, újra kell értékelni a régmúltat, ma már hozzáférhető forrásmunkák felhasználásával. Itt a középkori uralkodó réteg neveit fogjuk megvizsgálni és visszavezetni kialakulásuk forrásához, ahhoz a névadó néphez, akiktől azok származtak.

Mi az általános vélemény a magyarokról vagy hungárokról, amint az angol nyelvterületen hívják őket? A legismertebb – részben téves – felfogás szerint a magyarság az *ugor* és *török* faj keveréke, akik Nyugat-Szibériából vándoroltak délnyugatra. Eredeti hét törzsükhöz három kazár népcsoport csatlakozott a hosszú vándorlás alatt. Ez a tíz törzs vonult be a Kárpát-medencébe a IX. század végén, leigázva a helyi szlávokat és hunokat.⁴⁶ Azonban külföldön használt nevünk *Hungar* és *Ungar* mást sugall. Úgy tűnik, hogy e két név két különböző népcsoportot jelöl: *Hun-gar* és

45 Lásd: Függelék A.

46 The New Encyclopædia Britannica (15. kiadás): 154.

Un-gart. Mindkettő ázsiai eredetű név. E nevek változata ma is használatos Európa szerte az ország vagy lakosságának jelölésére.

Nyelv	Név	Nyelv	Név
osztrák	Ungarn	görög	ungroy
bulgár	Un garec	olasz	ungherese
horvát	Ugar	latin	Hungaria
dán	ungarer	lengyel	Wegier
holland	Hongaars	román	ungur
angol	Hungary	szerb	ugarska
finn	unkari	spanyol	húngaro
francia	Hongrie	svéd	ungrare
német	Ungarn	török	üngür

E nevek változatlan utótagja, a *-gar* többször úgy fordul elő, mint a *-gur*, *-gür*, *-kar* alakváltozat. Leggyakoribb előtag az *un-* (kilencszer fordul elő), melyet a *hun-* követ (háromszor). Ezek szerint feltételezhetjük, hogy az *un-gar* újabb keletű, mint a *hungar*, mert ezt a formát őrizték meg Magyarország közvetlen szomszédai. Nekik volt közvetlen kapcsolatuk az új népcsoporttal, amely 896-ban érkezett a Kárpát-medencébe, azért voltak tisztába kilétükkel. Nem valószínű, hogy mindegyik szomszéd nép egyformán tévedett és török nyelvből eredő neveket adott nekik. A távolabbi nemzetek megőrizték a korábbi *Hungart*, amit a rómaiaktól kölcsönöztek, akik közvetlen kapcsolatban álltak a hunokkal.

Az ősmagyarokat tudományos kiadványokban makacs ragaszkodással még mindig az *Ugor* népnévvel illetik, úgy Magyarországon, mint külföldön. Ez a név nem a finnugor nyelvekből ered, hanem a török *on-gur* ‘tíz gur’ torzított formája, az *on* ‘tíz’ és a *gur* szakkifejezés összevont képződménye. De bárhol is származnak a felsorolt idegen nevek, az biztos, hogy egyik sem vezethető le a magyar nyelvből. Külföldön használt nevekből ítélve *on-gur* ‘tíz gur’ elfogadhatóbbnak tűnik, mivel sem *Ugor* vagy *Ogur*, hanem a *gur* utótag használatos ázsiai népek nevei-

ben, úgymint Kínában az *Ujgur* és *Jugur*, valamint a török *Szarigur*, *Kuturgur* és *Uturgur*. Tehát az *on-gur* szóösszetétel határozottan tíz törzset jelöl.

A *hungar* név összetett szó, magába foglalja a *hun* előtagot, amely egy ázsiai, török nyelvet beszélő nép neve volt, a magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint.⁴⁷ A *hun* előtag valószínű Kínából ered, melyet kínai nyelvű kiadványok *hsziungnu* formában közölnek.⁴⁸ A *Hun* név és változatai jelen vannak legtöbb ázsiai nyelvben és magyar kutatók szerint ez lehetett a hunok saját neve.

Más magyarázat szerint a név a török *kun*, *kün*, *kum*, *kümün*, *komi* alakváltozata lehet, amely mindegyike ‘embert, népet’ jelent.⁴⁹ A kezdő *k* lágyulás következtében *h*-vá változott és *Hun*-t eredményezett.

A *gar* utótag török (altáji) szó amely, tudomásunk szerint, nemzeti vagy nyelvi egységre utal a közös történelemmel rendelkező népeknél, úgymint egy törzs vagy nemzet esetén. Ha a szó mint képző használatos, akkor *ger* (Venger), *gur* (Onogur) vagy *gor* (Yugor) alakot is felvehet amint azt a magánhangzó illeszkedés szabályai megkövetelik.⁵⁰

Kevés bizonyíték áll rendelkezésünkre a *gur* pontos jelentését illetően de van egy hangértékben majdnem azonos mongol szó, amely feloldhatja az eredeti jelentés körüli kételyünket. Régi szavak bizonyos fokú átalakuláson mennek keresztül a modern nyelvben való használatuk folyamán, de a megalapozott nyelvi szabályok határán belől. Ilyen szó a *gyr* (kiejtése *gür*) ami ‘embercsoport’-ot jelent.⁵¹ Ez a szó fényt vet az ótörök *üngür* népnév *gür* utótagjára. E szó régi jelentése ‘törzs’ vagy ‘nemzet’ lehetett, mert a mai mongolban *gyr ulus* ‘az egész nép együtt’ jelentéssel bír.⁵² Az *ulus* (kiejtése *ulusz*) jelentése ‘nép, nemzet, ország’.⁵³

47 Benkő 1967: 166, 2. kötet.

48 Csongor 1981: 418.

49 Németh 1940: 225.

50 Lásd: Függelék B.

51 Lessing 1973: 391, I. kötet.

52 Lessing 1973: 377, 391, I. kötet.

Tehát a *Hungar* név először a török nyelvekhez vezethető vissza, majd a kínaihoz. A nevet és elemeit szótanilag semmilyen más nyelvvel nem lehet megmagyarázni, beleértve a jelenlegi magyar nyelvet is.

A hunok a keresztény időszámítás ötödik századában, kb. 420 körül vonultak be a Kárpát-medencébe a jelenlegi feltevések szerint és ráerőszakolták nevüket a helyi magyar lakosságra. Az ilyen névadás nem volt egyedülálló. A bulgár-törökök 488-ban telepedtek le Délkelet-Európában és átváltoztatták a helyi szláv lakosság nevét, akiket most mint bulgárokat ismerünk. Egy másik példa a német nyelvű frankok, amikor az V. században ők uralták a kelta gallokat; tőlük kapta Franciaország a nevét. Hasolóképpen a *Hungar* név is így lett az őstelepes magyarokra ráillesztve, és mind a mai napig ezen a néven ismertek Európa szerte, noha e név csak az egykori vékony hun uralkodó réteget takarta, s nem az általuk leigázott magyarokat. Tehát a 896-os Magyar honfoglaláshoz való ragaszkodás is éppen olyan, mintha az angolok azt híresztelnék, hogy ők voltak a saját Norman leigázóik 1066-ban.

Igen fontos felfigyelni arra a tényre, hogy e betörések egyike sem változtatta meg a helyi nyelvet. Franciaország nyelve francia maradt, a bulgárok még mindig szláv őseik nyelvét beszélik és Anglia nyelve is angol. Ugyanez vonatkozik a Kárpát-medence lakóira is. Nincs rá bizonyíték, hogy az őstelepes magyarok nyelvet cseréltek volna. A török uralkodó osztály vehette át a helyi köznép nyelvét.

A török nyelvű népek kézikönyve, amit a Török Kulturális Kutató Intézet adott ki, félreérthetetlenül állítja, hogy az európai hunok nyelve török volt.⁵⁴

Alacsony számarányuk miatt kevés hun személynév maradt fenn a népszerű magyar névválasztékban, kivéve *Csaba* és *Attila* nevét. *Buda*, egy másik név ebből a korszakból, igen népszerű Magyarországon, bizonyára azért, mert nem a török nyelvből ered. Ő *Attila* kortársa volt, akit helytelenül testvérének tartottak régi krónikásaink, s szerintük ő akarta átvenni a hatalmat. A *buda*

53 Lessing 1973:873, I. kötet.

54 *Türk Dünyasi El Kitabı* 1992: 116, I. kötet.

szó sumér eredete egészen mást sugall: fejedelmi cím lehetett.⁵⁵ Történelmünknek ez a része kissé homályos, de minden arra utal, hogy *Buda* a helyi lakosság vezetője volt a hun betörés előtt. A feltételezés indokolt, hogy akarta a hunok távozását és vezető szerepének helyreállítását. Mindezt nem tudjuk, de nevérol ítélve ő nem volt hun és tudjuk, hogy Attila kegyetlenül megölette. *Buda* még mindig népszerű vezeték és helynév Magyarországon. Ilyen kitartó folytonosság csak egyöntetűen egységes társadalomban lehetséges.

Attila gyakori utónév a török nyelvű társadalmakban, s több mint valószínű, hogy a török nyelvből ered, de a *Buda* nevet ott nem ismerik.

A török-hunok betörése előtt a magyarban nem volt ‘tolmács’ szó, valószínűen azért, mert értették azt a nyelvet, amit Európa azon részében akkor beszéltek, s nem volt szükségük rá. Jelenlegi *tolmács* szavunk a 13. század előtti török *tilmaç*, *tulmaç* szóból ered. Ez azt jelentheti, hogy az uralkodó török osztálynak szüksége volt tolmácsokra, hogy a helyi magyar néppel értekezni tudjon.

A Függelék C-ben felsorolt hun nevek szófejtése félreérthetetlenül török származásuk irányába mutat.

Váczy Péter, neves magyar történész azt mondta, hogy a hunok törökök voltak. De nem csak külső alkatuk volt török, hanem nyelvük is. Sikerült kimutatni, hogy a hunok olyan nyelvet beszéltek, mint a törökök, ujugurok és az avarok.⁵⁶

A hun betörés lehetett az első alkalom, hogy a Kárpát-medencei magyarok a török nyelvvel érintkezésbe kerültek. Ez fontos tényező lenne a tér és idő meghatározásához, amikor a mintegy 300 honfoglalás előtti török jövevényszó bekerült a magyar nyelvbe.⁵⁷

Az uráli nyelvcsalád egyik ága a finnugor, melyet Közép-Európában mi magyarok, a finnek és észtek beszélnek, azon kívül kisebb népcsoportok az Urál hegység környékén, mint az osztják (Chanti), vogul (Manysi), votják (Udmurt), zürjén (Komi) és a

55 Nogrady 1996: 52.

56 Németh 1940: 65.

57 Benkő 1989: 283.

Mordvin. Ez a nyelvi rokonság szolgált alapul az ezeket a nyelveket beszélő népek történelmének eldöntésére. Az Urál-hegység környéke lett kijelölve az egész nyelvcsalád eredeti otthonának.⁵⁸ Ezért ezt a nyelvcsaládot *urálinak* nevezték el a nemzetközi tudósok, nem gondolván arra, hogy ez a meghatározás milyen szűk korlátok közé fogja majd szorítani az elkövetkezendő kutatásokat. A finnugor elmélet azzal az állítással támogatja ezt a nézetet, hogy a magyarok az Urál-hegység tájékáról jöttek, az Európa és Ázsia közötti hagyományos határsávból. Majd onnan együttesen délnyugat felé vándorolva eljutottak a Kárpát-medencéig, melyet elfoglaltak.

Ezt a közös uráli őshazát külföldön tanult nyelvészek indítványozták a XIX. században és ez a nézet kötelezővé vált a magyar történelemmel foglalkozó más tudományágak számára is.

A finnugor nyelvek rokonsága jól megalapozott és pontos kutatás eredménye, de hasonló nyelvi tulajdonságaik csak egy részét képezik annak a közös ragozó nyelvnek, amely Közép-Európától keletre terjedt, beleértve az Urál vidékét és a Közép-Kelet egyes részeit is. Azt a nyelvet, amelyikben bonyolult szavakat a töszóhoz kapcsolt ragokkal és képzőkkel képeznek, ragozó nyelvnek nevezik.

E nyelvcsalád tagjainak genetikai rokonsága és uráli eredete az egyetlen kérdéses állítás a finnugor elméletben. Ezek sajnálatosan hibás megállapítások és az elmélet leggyengébb pontjai.

A modern történelem ismerete, valamint az előző korszakok történelmének tanulmányozása segítenek megérteni a népek vándorlását. Éppen ezért a finnugor elméletet nehéz teljes egészében elfogadni. A közelebbi múltban történt népmozgások azt igazolják, hogy a népek kiterjedése lassú ütemben, egyénenként vagy családonként, szivárgás szerűen halad előre. Azonban politikai vagy gazdasági okok rövidlejárátú kényszerhelyzetet hozhatnak létre szállásaik reménytelen tömeges elhagyására. Ugyanakkor, ha a magyarok képesek voltak az Urál vidékéről a Kárpát-medencébe vándorolni, amint azt a finnugor elmélet állítja, akkor

58 Hajdú 1975:34, 36, 39.

éppen úgy képesnek kellett nekik lenni ellenkező irányba való kiterjedésre egy korábbi időszakban.

A történelem azt mutatja és a logika azt diktálja, hogy nemzetek vonakodnak természetes otthonuk elhagyásától egy tömegben és ritkán mozdulnak el onnan. Továbbá az a gondolat, hogy egy nép több ezer kilométert vándoroljon ellenséges országokon keresztül vezéreikkel az élen és ezalatt úgy elszaporodjon, hogy el tudjon foglalni egy idegenek által lakott országot, amint azt a finnugor elmélet állítja, nagyon távol esik a valóságtól.

A népmozgásokat csak akkor érthetjük meg, ha beleképzeljük magunkat az ő világukba és bekapcsolódunk vándorlásukba. Éhínség, mostoha időjárás, betegségek, táplálkozási problémák és ivóvíz keresés csak egy rövid kimutatása az előforduló bajoknak, amiket le kell küzdeni. Nem mindenki képes egy ilyen útra, csak néhányan. Ezek is, a legtöbb esetben, kalandos fiatalok, ők vándorolnak el, de közel maradnak a biztos családi otthonhoz, hogy veszély esetén visszatérhessenek. A társadalom idősebb tagjai inkább helyben maradnak, és a fiataloknak is csak kis százaléka merészkedik elhagyni a megszokott terepet. A kiterjedés olyan irányba történik, ami mentes természeti akadályoktól vagy emberi ellenállástól. A lakosság túlnyomó többsége azonban mindig eredeti hazájában maradt, mint ahogy azt manapság is teszi.

A magyarok kirajzását is hasonlóképpen kell vizsgálni. A nyelvi jelenlét Kelet-Európában, az Urál környékén és Ázsia egyes részein, nem jelent mást, mint rokon nyelvek jelenlétét, s nem őshazákat vagy vándorlási kiinduló pontokat. Az érv, amely az Urál hegység vidékét jelöli ki a finnugor népcsoport eredeti otthonának, csak akkor lenne helytálló, ha a magyarságra jellemző genetikai jelzőgének százalékaránya az ottani lakosságban magasabb lenne, mint a Kárpát-medencében. Azonban ennek éppen a fordítottja áll fenn.

Milyen helyzetet teremt ez? Adjunk fel minden eddig elismert eredményt e tárgykört illetően? Nyelvi bizonyítékokra alapozva, a magyarok jelen voltak az Urál hegységben, de megalapozottabb lakosai a Kárpát-medencének. Hogyan alakulna az érvelés, ha megfordítanánk, vagyis az alapnyelv, amely a mai magyar nyelv elődje, a Kárpát-medencében fejlődött ki, és e nyelvet

beszélők alapítottak településeket az Urál hegység környékén, meg a közbeeső területeken is. Ezen ősi kiáramlás után néhányan valószínűen visszatértek eredeti hazájukba, a Kárpát-medencébe. Ilyen visszavándorlásokat nyilvántart a történelem, és megtörtént több nemzettel, amikor gyarmataikat elűzés, fegyveres beavatkozás miatt, vagy önkéntesen feladták. Egy vetélkedő terjeszkedés lehetőségének tulajdonítható az altáji török és mongol kirajzás Közép-Ázsiából a történelem előtti időkben. Valószínűleg az ő terjeszkedésük kényszerítette az ősmagyarokat szálláshelyeik feladására, majd nyelvszigetekbe való tömörülésre Ázsia és Kelet-Európa különböző vidékein. Ezeket a területeket tartják nyilván a mai történészek, mint őshazákat vagy átmeneti szálláshelyeket az Urálból való vándorlás során a Kárpát-medence meghódításáig.

De a valóságban, amint azt az írott történelemből ismerjük, minden hódítás elengedhetetlen előfeltétele egy létező, gazdaságilag életképes és katonailag erős hátország, amely hosszantartóan tudja viselni a helyi lakosság ellenállásának leküzdését. A vándorló magyaroknak semmilyen hátországuk nem volt a Kárpát-medence állítólagos elfoglalásakor. De volt a törököknek.

Nincsenek nevek, sem más kézzelfogható bizonyíték az őskorból, de Grover S. Krantz, a Washington Állam Egyetemének régész professzora arra a következtetésre jutott, hogy a magyar nyelv már az Újkőkor kezdetén jelen volt a Kárpát-medencében.⁵⁹ Vagyis jelenlétüket a történelmi Magyarországon a keresztény éra előtt 8000 évnél korábbra teszi. Innét terjedtek ki és népesítették be Közép és Kelet-Európát, majd Ázsia egyes részeit. Helyese Krantz megállapítása?

A huszadik század végén egy nemzetközi tudományos csoport felmérést végzett Európában és a Közép-Keleten 22 genetikai jelzőgén felhasználásával, hogy megállapítsa, mely népek állnak egymással közeli rokonságban.⁶⁰ Megvizsgálták a DNS (deoxiribonucleic sav) Y kromoszómában megörökölt genetikai egyezéseit, ami csak apai ágon örökölhető. A legtöbb európai férfit tíz különböző Y kromoszóma rokonsági ágba lehet sorolni. Azt

59 Krantz 1988: 11, 72.

60 Semino 2000: 1155-1163.

találták, hogy az M173-as jelzőgén fordul elő leggyakrabban Európában. Az M173 egy ősi eurázsiai jelzőgén, mely kb. 35-40000 éve jelent meg Európában.⁶¹ Ennek változata, az M173-C az *Eu19 haplotipus* egyik összetevője.

E tanulmány lényegének megértéséhez nem szükséges teljes egészében ismertetni a humángenetika részleteit, de ennek a természet törvényeire alapozott tudományos kutatásnak a végeredménye világosan kimutatja a genetikailag rokon népek földrajzi elosztását. Minden egyén kap egy *allélt* mindkét szülőtől. Több tízezer nemzedékre volna szükség ahhoz, hogy az eredeti allél teljesen kicserélődjön. A haplotipusokat mint végső mértékegységet a jelzőgénnek és allélek száma határozza meg.

Annak a népcsoportnak a haplotipusa, akivel a magyarok genetikailag a legközelebbi rokonságban állnak, az *Eu19* fedőnevet kapta. Ennek az *Eu19*-nek a százalékaránya a megvizsgált magyar lakosságban 60%, a lengyeleknél 54,6% és az ukránoknál 54%. Következésképpen a magyarok, lengyelek és ukránok közelebbi rokonságban állnak egymással minden más népnél. E három legközelebbi rokonnép után az Urál vidéki udmurtok 37,2%-al, a macedónok 35%-al, a horvátok 29,3%-al és a csehszlovákok 26,7%-al következnek. A felmérés a jelenlegi Ukrajnát jelöli meg az *Eu19* típus kiinduló pontjának az utolsó jégkorszakot követően, ami a keresztény időszámítás előtt 20000-től 13000-ig tartott. Európa északi részének lakói ekkor húzódtak vissza délről a Balkán-félsziget felől.⁶²

Egy független, 1984 és 1989 közötti felmérés, 28 jelzőgén előfordulását vizsgálta több magyarországi etnikai csoportban és azok külföldi megfelelőiben. A felmérés eredményeként, a korábbi feltételezések ellenére, a jelenkori magyarok genetikailag nem rokonok a finnekkel.⁶³

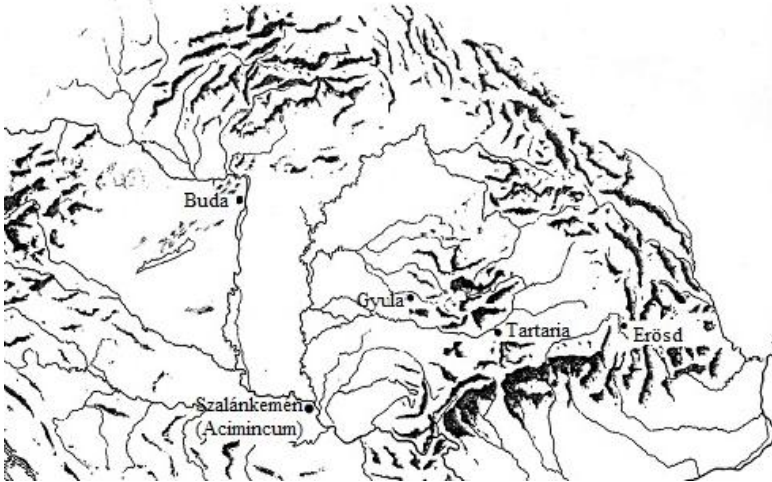
A finnugor elmélet által hirdetett uráli magyar őshaza körüli ellentmondások és kétségek tehát indokolttá teszik a téma kritikai felülvizsgálatát.

61 Gibbons 2000: 1080-1081.

62 Semino 2000: 1155-1163.

63 Béres 2001.

Az emberi jelenlétet tanúsító írott emlék, melyet a Kárpát-medence őslakosságának nyelvével lehet kapcsolatba hozni, három képjegyeket tartalmazó agyagtábla formájában került elő egy régészeti ásatás alkalmával az erdélyi Tatárlaka (Tartaria) közelében,⁶⁴ Gyulafehérvártól délnyugatra kb. 22 km-re.

A Kárpát-medence

Erdély ma Romániához tartozik, azonban 1920-ig a történelmi Magyarország szerves része volt. Mind a három táblát egy hamuval telt gödör alján találták meg egy újkőkori falumardványban. A táblákon látható jelek közül többet azonosítani lehet a korai Mezopotámiában talált Sumér képjegyekkel. Legmeglepőbb a tatárlaki táblákban az, hogy helyi agyagból készültek és több mint ezer évvel idősebbek mint sumér megfelelőik, a C¹⁴ (radiocarbon) vizsgálaton alapuló elemzés alapján. Ez behelyezi őket abba a korszakba, amelybe Grover Krantz helyezi a magyarokat ugyanebben a földrajzi területben.

64 Makkai 1990.

Tartariai agyagtábla javított mása

Többen kísérleteztek az egyik táblán látható képjegyek megfejtésével, de a mi figyelmünk az alsó bal negyedben látható, ket-tős kereszthez hasonló jelre összpontosul. Ez a képjegy, mely egy *budát*, vagyis vezetőt jelöl, átvészelte az évezredek megpróbáltatásait és mindmáig része a magyar címernek.⁶⁵ A képjegy és hangértéke, *Buda* nem maradhatott volna fenn eltérő nyelvi vagy társadalmi körülmények között. Kedvező feltételeknek kellett jelen lenni folyamatos használatához.

Hóman Bálint, élvonalbeli tudós a két világháború között és a magyar középkor történelmének tanára a budapesti Pázmány Péter Egyetemen, elutasította a magyarok és nyelvük uráli eredetét. A Kárpátok környékét jelölte meg mint a legvalószínűbb helyet, ahol a magyar nyelv kifejlődött.⁶⁶ Megállapításait halála után tette közzé a Hungarian Cultural Foundation in Atlanta, GA.

Szerinte csak uráli, helyesebben felső-volgai együttélésről és többnyelvűségről beszélhetünk. Nem beszélhetünk sem uráli ősnépről, sem ezek őshazájáról, sem pedig egy közös ősnyelvről. Azon a területen különböző eredetű és nyelvű népek osztoztak. Az egykori egységes uráli népekhez és egy közös nyelvhez való makacs ragaszkodás éppen olyan meggondolatlanság, amint egy Sumér-Sémi, Etruszk-Latin, Kelta-Frank, Angol-Szász vagy Bulgár-Szláv őshazához vagy ősnyelvhez való ragaszkodás lenne.⁶⁷

A már régen feladott ázsiai őshazához hasonlóan az uráli elméletet is a hamis eszmék halmazára kellene helyezni. Antropológiai, nyelvi és történelmi bizonyítékok, külön-külön és együtte-

65 Nogrady 1996: 54.

66 Hóman 1985: 123-128.

67 Hóman 1985: 113.

sen kimutatják, hogy az ősmagyarok a Kárpátok vidékéről terjedtek kelet felé.

Az ősmagyarok kirajzását a *szvidéri* kultúrával magyarázhatjuk (a keresztény éra előtt kb. 11000-5000), amely valószínűen a kelet-gravetti kultúra (kb. 24000-14000) felújított változata lehetett amely Közép-Európától az Urál hegységig terjedt az utolsó jégkorszak csúcspontja előtt. Abban az időben észak Európa lakossága délre vonult, de újra benépesítette az elhagyott területeket több ezer évvel később, amint a jég visszahúzódott. Ennek a kultúrának tagjai valószínűen ragozó nyelvet beszéltek, ami jellemző az uráli és altáji nyelvekre, többek között a magyarra, finnre, törökre, japánra és a sumérra. A magyar szavak és nyelvtani szabályok jelenléte az uráli terület finnugor nyelveiben, például a vogulban, nem magyarázható más módon.

László Gyula, egyike a legkiválóbb magyar régészeknek a következőket állapította meg:

“Az uráli nép azonos lehet avval, amely a szvidéri műveltséget létrehozta, tehát eszerint a dél-ukrajnai kelet-gravetti műveltség északra vándorolt népének egyik ága lenne.” A továbbiakban rámutat, hogy “A szvidéri műveltség népe és a fölötte elterülő Kunda-szigirek között kapcsolat keletkezett, méghozzá tömbönként külön-külön. Tehát közlekedő nyelv keletkezett, amelynek alapja a szvidéri-uráli nyelv volt. E közlekedő nyelv segítségével megérthették magukat a szvidérikkel, s egyúttal egymással is. Ez a közlekedő, egymással közvetett rokon nyelvsor kapja később a finnugor elnevezést”⁶⁸

A sumérben találjuk a ragozó nyelvek legrégebbi nyomait, de sumér szavak léteznek úgy a magyarban, mint a törökben. Tehát egy magyar–török közösködés fokozatosan kezd nyilvánvaló lenni, de ha ez valóban így van, akkor ennek kezdetét és helyét nehéz meghatározni. Az egyezések és különbségek megnehezítenek bármilyen feltevést. A sumér nyelvben például, vannak szavak,

68 László 1986: 27-28.

melyek kimutathatók úgy a magyarban, mint a törökben, viszont mások csak a magyarban, vagy csak a törökben találhatók meg.⁶⁹ Genetikailag a törökök nem rokonok a magyarokkal, az Eu19 haplotípus előfordulása túl alacsony náluk, csupán 6,6%.

Az összehasonlító nyelvtudomány nem szűkölködik nehézségekben, különösen amikor történelem előtti nyelvek összevetéséről van szó, de sumér szavak és nyelvtani szabályok jelenléte, úgy az uráli, mint az altáji nyelvekben egy ősbibb közös nyelv irányába mutat. Annak a korábbi nyelvnek helyreállítása nehéz és hosszadalmas lenne írott emlékek hiányában, kivéve a Mezopotámiában található agyagtáblákat.

Tehát ezért óvatosan, de fel kell tételeznünk, hogy a szvidéri műveltség nyelve ama ősi nyelvhez tartozott, minthogy az megelőzte a mezopotámiai műveltséget. Műveltségek nem létezhetnek kölcsönös szóbeli érintkezés nélkül, így e népcsoport kellett, hogy beszéljen egy közös nyelvet, és valószínűleg ez azon nyelvek hasonmás formája volt, melyeket ma ragozó nyelveknek osztályozunk. E földterület jelenlegi nyelvi összetétele többnyire török és szláv. Sok közös szava van a magyarnak ezekkel a nyelvekkel, egy bizonyos számú a török, de sokkal több a szláv. Ezek a szavak mint kölcsönszók vannak nyilvántartva a magyar etimológiai szótárakban, azonban közös eredetüket abban a nyelvben kellene keresni, amelyet e földterület legrégebb lakosai beszéltek.

Valószínű a hunok, avarok, besenyők és más török nyelvű törzsek, akiket mint európai hunokat ismerünk, voltak azok, akik benyomultak a szvidéri területre délkeletről. A szlávok ugyanezt tették az ellenkező irányból. Így az eurázsiai sztyeppe-zóna különböző eredetű népcsoportok olvasztó tégelye lett.

Közép-európától az Urálig terjedő nagy szvidéri tartomány ezek után széthullott, majd kisebb népcsoportokba tömörült a népes török és szláv telepések között abban az időben, amikor a magyarok lakta Kárpát-medencét a hunok megszállták. Ezek a Kárpátoctól keletre élő magyar nyelvcsoportok először életközösségbe kerültek a török és szláv jövevényekkel, majd beolvadtak közéjük.

69 Lásd: Függelék G.

Az a népcsoport, amelyet most sumérnek ismerünk, valószínűleg a gravetti műveltséghez tartozó nép része lehetett, és nyomós okai lehettek, úgymint az utolsó jégkorszak által okozott éghajlat változás, hogy elszakadjon attól az egységes történelmi idők előtti közösségtől és délre költözzön.

Noha majdnem lehetetlen a fenntartás nélküli fejtegetés, de éghajlatváltozások, mint az utolsó jégkorszak is, közrejátszhattak egy Közép-Ázsiából való vándorlási folyamat elindításában, amint erre Leonard W. King rámutatott.⁷⁰ Szerinte az a terület, amelybe Dél-Turkesztán is beleesik, már a legrégebbi időkben is sűrű lakossággal rendelkezett; az ott élő népek vályogházakban laktak, éppen úgy, mint Mezopotámiában. A legkorábbi régészeti réteg kőkorszakból származó maradványokat takar. Az edénycserepeken talált festett minták a *Szusz*ban találtakhoz hasonlítanak, amely egy ókori város maradványa dél-nyugat Iránban a mai *Sus* falu mellett Dezful közelében. A rézkorszakból származó kiégett agyag szobrocskák a sumérekkel való korai kultúrkapcsolat tanújelét mutatják.

Ha a korai sumérek egyik összetevője a gravetti műveltség közép-ázsiai ágához tartozott, akkor a legvalószínűbb vándorlási útvonaluk Iránon keresztül vezethetett.

A rendelkezésre álló bizonyítékok határvonalát figyelem előtt tartva, meg kell említeni, hogy a féldrágakő, *lapis-lazuli* felhasználása Sumériában, a korai közép-ázsiai kapcsolatok mellett tanúskodik. Ezt az azúrkék színű féldrágakövet csak az Észak-Afganisztánban levő *Baksan*ban bányászták a sumérek idejében.⁷¹

Mezopotámia abban az időben már valószínűleg eléggé lakott volt és ellenállásra találtak az északabbra eső területeken, ezért szorultak le a gyéren lakott déli mocsarak közé. Ott, a mocsarakat csatornahálózat kiépítésével lecsapolták és öntözéses mezőgazdaságot létesítettek, majd kifejlesztették az emberiség első ismert civilizációját. Hátrahagyott ötezer éves írott emlékeik ragozó nyelvre utalnak, s ezért nem zárkozhatunk el attól, hogy az uráli és altáji nyelvcsaládba tartozóknak tartsuk őket.

70 King 1910: 53-55, 352-358.

71 Mallowan 1965: 22.

A sumérek dél-mezopotámiai jelenléte a Tigris és az Eufrátesz folyók torkolatánál, a mai Perzsa-öböltől északra, már a keresztény éra előtt 3450-ben kimutatható, de írott emlékeik a Mezopotámiát elborító özönvíz (keresztény időszámítás előtt c. 4500) előtti időkről tanúskodnak.

Ekkor jelentek meg a tatárlakai táblákkal egyező, képjegyekkel írt agyagtáblák Mezopotámiában, amely lassan ékírássá fejlődött a következő ezer év alatt. Körülbelül ebben az időben, a keresztény időszámítás előtti negyedik évezredben, a sumérhoz hasonló műveltség virágzott az erdélyi *Erősdön*,⁷² de semmilyen adat nincs az általuk beszélt nyelvre vagy, hogy ez a népcsoport hogyan hívta magát. Ez az erődsdi műveltség tanúsítja a tatárlakai műveltség folyamatoságát ebben a térségben.

További írott emlék nincs a Kárpát-medencében élő népekről, sem nyelvükről egészen a római hódításig, i. e. 39-35-ig. Ennek az időrendi űrnek egy részét, a magyarság eredetét illető de félrevezető legendák pótolják középkori krónikások tolmácsolásában.⁷³ Azonban a nevek ezekben a legendákban nem a magyar nyelvből, hanem inkább a közel-keleti sémi nyelvekből erednek, ahol megfelelőik a magyarországi szövegeknél sokkal előbb léteztek. Ezek a valóságot nélkülöző, képzelet szülte regék, mindmáig egymástól eltérő újraértékelés tárgyát képezik még nemrég kiadott történelmi közleményekben is.⁷⁴

Az első írott bizonyíték a magyarokról a keresztény éra elején bukkan fel a római történelmi irodalomban. Ez az írott bizonyíték egy bizonyos *Bato* (sic) névre utal, ami két vezér neve is volt a Kárpát-medence nyugati részén az első évszázad hatodik évében. Mindketten a római megszállás elleni küzdelmet vezették.⁷⁵ *Bató* mindmáig megmaradt vezetéknévnek a magyarok között és eredetét vissza lehet vezetni a sumér *bat*, *badra*, aminek je-

72 Childe 1929: 109.

73 Lásd: Függelék D.

74 Kristó 1996: 71, 76, 94, 119, 165-167.

75 Cook et al. 1934: 369, X. kötet.

lentése ‘pálca, joga’,⁷⁶ és régi közös őse lehet a mai *Buda* névnek⁷⁷ és *bot* szavunknak.

E név előfordulása a Kárpát-medencében azt jelenti, hogy több ezer évvel a tatárlakai táblák készítése után a sumérhoz hasonló nyelvet még mindig beszélték és neveket képeztek belőle. Ez első látszatra hihetetlen feltevés, de érdemes vele foglalkozni, mert hasonló és hihető adat bukkan fel 300 évvel később a IV. században, amikor Marcellinus Ammianus római történész feljegyezte a *marha*, *marha* kifejezést,⁷⁸ ami sumér eredetű gorombán sértő szitkozódás a magyarban. Ammianus ezt a szót annak a népnek tulajdonította, akiket ő *Limigantes*nek nevezett.

Ammianus nem jegyezte fel a limigantek nyelvét, csak annyit tudunk róluk, hogy Acimincumnál, közel a Duna és a Tisza összefolyásához, magyarul káromkodtak és lemarházták II. Konstantin római császárt, mert felingerelte őket. A hely magyar neve Szalánkemen, de át lett cserélve N. Slankamen-re miután Szerbia birtokba vette a déli magyar területeket 1920-ban. Ma már ismeretes, hogy a *marha* ilyen értelemben más nyelvben nem létezik, csak a magyarban és a sumérban. Megmaradt a mai magyar szókészletben, és megismételve csak felbőszült állapotban használatos. A szó nem kihívás vagy csatakiáltás, mint ahogy azt Ammianus gondolta.

A limigantek a szarmaták szolgái voltak Ammianus szerint. Nevük valószínű a latin *limes*ből ered (jelentése ‘határvonal, gepű), homályos leírása a területnek, ahol éltek. Minden bizonnyal a Kárpát-medence eredeti lakói voltak, akkori értesülések szerint. E csoport szálláshelyének a Duna és a Tisza közti mocsaras vidéket jelölik meg, amit gyakran elönt a víz.⁷⁹

Az 1272-ben már valódi *magyar* nevük által ismert limigantek csak 1848-ban lettek a szolgasorból felszabadítva, röviddel az osztrákok elleni kétéves szabadságharc kitörése előtt.

76 Deimel 1939, ékjelszám: 169.

77 Nogrady 1996: 52-55.

78 Seyfarth 1978: 177.

79 Gibbon 1896: 265, II. kötet.

Mindaddig *jobbágyok* voltak, de állapotuk valójában nem volt jobb, mint a rabszolgáké.

A magyarok nem lehettek a hódító nomádok 896-ban, hogy utána lefokozzák magukat az elkövetkezendő ezer évig a szolgaság és jobbágyság alacsony szintjére.

A *jobbágy* szavunk eredetét nehéz megállapítani, 1116-ban *ioubagnak* írták.⁸⁰ A szó több nyelvből összetett torzított kifejezésnek tűnik. Az előtag *io* több mint valószínű a mai magyar *jó* megfelelője. A következő nyelvek jöhetnek számításba az *ubag* részt illetően: babiloni *abed* ‘rabszolga’;⁸¹ perzsa *bande, abd* ‘rabszolga’;⁸² arab *abd* ‘férfi szolga’, lekicsinylő változata *ubayd* ‘alacsony rangú szolga’;⁸³ latin *iugum* ‘rabiga, szolgaság’; görög *opadosz* ‘szolga’. Tehát a *jobbágy* eredeti jelentése ‘jó szolga’ lehetett.

A sumér *bad₅-bad₅* ‘vereség’⁸⁴ is valószínűen ide sorolható, mint a szolgaságba taszított legyőzött ellenség neve. Hangcsere a fogmedri zöngés zárhang *d* és a jésítet zöngés zárhang *gy* között előfordul a középkori magyar köznyelvben. Például: *Szilád*>*Szilágy*, *Koród*>*Korógy*. Két kanadai magyar vezetéknev, az *Obágy* és *Obajt* is valószínűen e nyelvek egyikére vezethető vissza.

Mint fentebb tárgyaltuk, a rómaiakat a hunok követték, de Kárpát-medencei birodalmuk Attila halálával összeomlott. Ezekután egy részük visszavonult keleti török területekre. Ugyanakkor egy másik török nyelvű nép, az avarok erősödtek és csoportosultak keleten, majd bevonultak a Kárpát-medencébe. Az avar kaganátus ezzel visszaállította a török uralmat 568-ban Baján vezetése alatt.⁸⁵

Ezután több avar csoport érkezett egymást követve a VI. és IX. századok között. Hatvanezer avar kori sír régészeti anyaga azt

80 Benkő 1967: 276, II. kötet.

81 Rawlinson 1885: 263, II. kötet.

82 Lambton 1988: 28, 106, 358.

83 Ahmed 2001: 3, 212.

84 Labat 1948, ékjelszám: 449.

85 Kürti-Lőrinczy 1991: 48.

mutatja, hogy az uralkodó réteg többsége mongoloid jellegű volt.⁸⁶ Ugyanakkor a köznép döntő többsége az europid típushoz tartozott.⁸⁷ Azok az europid típusok minden bizonnyal a magyar őslakók voltak.

Tudjuk, hogy az avar uralkodó címe *kagán* volt,⁸⁸ ami török szóképzés eredménye, valószínű *Juan-juan* és *T'u-yü-hun* eredetű, amit 400-ban jegyeztek fel először.⁸⁹ A kagán feleségét *katumnak* hívták, jelentése 'nemes asszony'.⁹⁰

Az egykorú krónikákban fennmaradt avar nevek mindegyike a török nyelvből származik, talán egy kivétellel: *Botaul*.⁹¹

Az avar kaganátus le hanyatlása Nagy Károly uralkodásával kezdődött. A frank hadsereg sikeres hadjáratot indított az avarok ellen 791-ben. Egy másik támadást a fia Pépin kezdeményezett 796-ban, majd 803-ban a bulgár erőket Krum kán vezette.⁹²

Kapkodás és fejtelenség követte az avar uralom összeomlását, míg egy másik török nyelvű csoport, Árpád csapatai át nem lépték a keleti Kárpátokat, és 896-ban átvették az irányítást a Történelmi Magyarország néven ismert területen.

Egy könyvtárra való irodalom áll rendelkezésre Árpád népének megérkezéséről. A történészek *hódításnak* nevezik az eseményt, de valójában csak egy új török megszálló csapat érkezett a török anyaországból, hogy visszahelyezze uralmukat a Kárpát-medencében. Bejövetelüket *honfoglalásnak* hívjuk magyarul, ami helytelenül *hódításnak* lett lefordítva idegen nyelvekre. A régi magyar krónikák latin szóval *ingressusnak* írják ezt a történelmi eseményt ami 'bevonulást' jelent. Az őshonos magyar lakosság részéről nem volt szervezett fegyveres ellenállás, hogy megakadályozza bejövetelüket. A törökök ekkor már 500 éve uralták az országot és a magyarok már régen feladhették a küzdelmet török el-

86 Bakai 1998: 139-146, II. kötet.

87 Kürti-Lőrinczy 1991: 48.

88 Bakay 1998:223, II. kötet.

89 Clauson 1972: 611.

90 Golden 2000: 202.

91 Lásd: Függelék E.

92 Kürti-Lőrinczy 1991: 58.

nyomóik ellen. Nem volt nekik szokatlan, hogy ugyanazon faj új csoportja vegye át országuk vezetését. Az sem zárható ki, hogy az avarok kértek erősítést az óhazától.

Régi magyar krónikák, főleg Anonymus, említenek harcokat *Salán* (*Zalán*), *Gelu*, és *Mén-Marót* vezetésével. Azonban ezek mint szláv és török nevek vannak nyilvántartva, etimológia nélkül, a magyar névmagyarázó könyvekben.⁹³ Például *Zalán* mint török név van bemutatva, jelentése ‘ütő, dob’,⁹⁴ de hiteles forrásmunka megjelölése nélkül. Azonban e név etimológiailag beleillik a sumér nyelvbe, ahol a *zal* jelentése ‘kitartó, állhatatos’,⁹⁵ melyhez a régi *-án*, a mai magyar *-ány* csatlakozik. A név egy megbízható egyént jelöl. *Szalai* és *Zalán* még ma is gyakori vezetékek és utónevek Magyarországon, azonkívül *Zala* fennmaradt, mint egy vármegye neve és több helynév előtagja is.

Gelu nevét sem lehet megmagyarázni a mai magyar nyelv segítségével. Valószínű, hogy ez is a sumér nyelv segítségével oldható meg, ahol *ge*₁₆ jelentése ‘új’,⁹⁶ és *lu* ‘ember’.⁹⁷ A szó öszszevont jelentése ‘íjas, íjász’.

A tehetetlen avar uralkodó réteg, melyet legyengítettek a katonai kudarcok, a belső viszály és az őshonos lakosság passzív ellenállása, minden kétségen kívül segítségért folyamodhatott a Kárpátoktól keletre eső térséget uraló gyarmattartó rokon néphez. Ezt a török utánpótlást nevezik a magyar és külföldi történészek ‘magyar leigázóknak’. Ez a valóságtól távol álló önkényes és téves eszme már oly régen és annyira leköti a jóhiszemű kutatókat, hogy a hajlandóság ezt megváltoztatni nem is áll szándékukban. Egy erős magyar hátország hiánya a Kárpát-medencén kívül, ami előfeltétele minden hódításnak, akárhol is legyen az, határozottan megcáfolja, hogy Árpád harcosai magyarok lettek volna.

Először idegen nyelvű forrásokhoz fordulunk, hogy megnézzük, kiknek tartották az újonnan érkezetteket. Görög krónikák a

93 Ladó 1978: 165, 190, 227.

94 Kálmán 1978: 37.

95 Labat 1948, ékjelszám: 231.

96 Labat 1948, ékjelszám: 67.

97 Labat 1948, ékjelszám: 330.

legkorábbi forrásaink, melyek megnevezik a Kárpát-medencéből érkező követeket. Ők állandó kapcsolatban álltak velük, és rendszeresen *Tourkoinak*, *töröknek* hívták őket a IX. század közepétől egészen 1075-ig. Abban az időben Michael Dukasz görög császár egy feliratos koronát adományozott I. Géza (1039?-1077) királynak, amely *κραλης Τουρκιας*-nak, ‘Turkia királyának’ nevezte őt.⁹⁸ Lehetetlen, hogy Görögország vezető rétege, követei és diplomatái nem ismerték volna a király kilétét és ilyen komoly diplomáciai baklövést követtek volna el. Továbbá, teljesen valószínűtlen, hogy a görög császár megengedte volna, hogy egy magyar királyt töröknek nevezzenek. Azért nevezték így, mert úgy ő, mint az egész uralkodó réteg, török volt. A magyar köznép, a földművelői, kézművesek és iparosok a háttérbe szorultak, külföldi diplomaták nem érintkeztek velük, nem vették őket figyelembe.

A régi magyar krónikások Árpád népét *Hungarnak* nevezték, amit mai történészeink és nyelvészeink önkényesen *Magyarnak* fordítanak. Más irányba fordulva, a bizánci krónikaírók munkáiban megtaláljuk azoknak a népeknek neveit, akikkel a görögök kapcsolatot tartottak a X. és XI. században. Az általuk lejegyzett népnevek, amelyeket ma *Magyarnak* fordítanak, a következők: *Ουγγροι, Ουγγαροι, Ουνοι, Τουρκοι, Παιονες, Παννονες, Σαυπομαται, Δακες, Γηπαιδες, Μυσοι, Γεται*.⁹⁹ (A görög szavak feletti ékezeteket technikai okok miatt elhagytuk.) A szerzők háttározottan állítják, hogy *Ουγγροι* és *Ουγγαροι* magyarnak olvasandók de beismerik, hogy a többi név más népeket is jelölhet.

A görög szöveganyag összegyűjtésére és lefordítására fordított buzgalom és hivatástudat valóban tiszteletreméltó de az *Ουγγροι* és *Ουγγαροι* neveket úgy értelmezni, hogy azok *magyart* jelentenének, minden más lehetőség közül is a legvalószínűtlenebb. Magyarra átírt formájuk *Úngri* és *Úngari*, melyek az *un-gar* görögös alakjai. (A magyarra való átírás a következő szabály szerint történt: Az *ou* azonos a hosszú *ú*-val, a *γγ* az *ng*-vel és az *oi* a hosszú *í*-vel.) A *magyar* név először 1275-ben lett lejegyezve mai

98 Moravcsik 1988: 254.

99 Moravcsik 1988: 10.

alakjában.¹⁰⁰ Más, azonosítható alakok, mint a *mogior-*, *moger* és a *mogor* 1121, 1150 és 1125-ben lettek említve.¹⁰¹

A Bíborbanszületett Konstantin (905-959) uralkodása alatt szerkesztett *A birodalom kormányzása* c. munka több nemzetről és a görögök velük szemben tanúsított bánásmódjáról számol be. Ebben a műben, minden kétséget kizáróan, a Kárpát-medencei törökökkel szomszédos népek, mint *frank*, *besenyő* és *horvát* vannak megnevezve. Név szerint van megemlítve a törökök uralkodója, *Árpád* és apja *Álmos* is.¹⁰² Ez teljesen kizárja azt, hogy a görögök nem voltak tisztában az uralkodó réteg hovatartozását illetően. A Függelék F-ben közölt nevek az Árpád-korszak idejéből elegendően bizonyítják török eredetüket.

Az uralkodó réteg személynevei a hun és avar uralom alatt, majd az Árpád dinasztia idején is határozottan török eredetre utalnak. Más forrásokból származó adatok, melyek fennmaradtak a legrégebbi időkből, szintén támogatják ezt a nézetet.

Az itt röviden ismertetett tények abba az irányba mutatnak, hogy 896-ban egy új török behatolás történt a Kárpát-medencébe, és nem 'magyar hódítás', amint azt a történészek állítják és tanítják. A helyi őslakosság nyelve sem lehetett szláv vagy hun, amint azt az Encyclopaedia Britannica állítja, hanem Franciaországhoz és Bulgáriához hasonlóan, a megszállók átvették a legyőzött lakosság nyelvét. Ha a helyi lakosság Magyarországon szlávul beszélt volna, akkor a magyarok nyelve ma is szláv lenne, mint Bulgáriában. De ez nem így van. A magyarok még mindig egyedülálló ősi nyelvüket beszélik, amely minden nyelvi behatásnak ellenállt a múltban.

ZÁRÓSZÓ

E tanulmány megírásához szükséges kutatómunka 1996-ban kezdődött az úgynevezett 'honfoglalás' 1100. évfordulója alkal-

100 Szamota 1902-1906: 606.

101 Benkő 1967: 816, II. kötet.

102 Moravcsik 1988: 30-51.

mából. Akkor figyeltem fel arra, hogy a honfoglalók nevei is beszélnek, de a nyelvük nem magyar, hanem török. A gyakori ellentmondásokat tartalmazó szakirodalom átnézése és a magyarság kilétének tisztázása több mint egy évtizedet vett igénybe.

A feladatot megnehezítette a szűk latin ábécébe kényszerített magyar nevek írott formája. Az okmányokat és évkönyveket latinul írták, ez volt az adminisztráció nyelve a középkori Magyarországon. A magyar nyelvet ezalatt az idő alatt a szolgák és jobbágyok tartották fenn.

E tanulmányban bemutatott bizonyító anyag, amely a tárgykörben végzett több évtizedes munka folytatása, ellentmond a magyarság jelenleg elismert uráli eredetének. Célja azonban egy átgondolt és gondolkozásra készítő tétel felállítására volt, amely más szemszögből vizsgálja a magyar történelmet.

FÜGGELÉK A

Magyar jobbágynevek

Az itt felsorolt nevek a latin nyelvű dömösi prépostság 1138-ban kiállított adományleveléből valók.¹⁰³ Az oklevél felsorolja a jobbágyok neveit, akiket a történelmi Magyarország különböző helyeiről továbbítottak oda, hogy a helyi prépostot szolgálják. Neveiket torzított formában jegyezték le a legtöbbnyire idegen írások, akik nem voltak hozzászokva olyan nevekhez amelyek a magyar nyelvből eredtek. Feltűnő, hogy az uralkodó osztály tagjainak nevei választékos, emelkedett jelentést tartalmazó török szavakból származnak, de a jobbágynevek hétköznapi, sokszor becsmérlő magyar szavakból vannak képezve. Olyan nevek ezek melyeket csak szolgasorban tartott nép alkothat.

<u>Okleveles névalak</u>	<u>Magyar névalak</u>	<u>Jegyzet</u>
Aianduk	Ajándék	Ajándékba kapott szolgálta neve lehetett.
Baka	Baka	Baka
Bata	Bata	Valószínű, hogy a sumér <i>bat</i> 'bot' ¹⁰⁴ és az <i>a</i> melléknév képző összevonása.
Belch	Bölcs	
Bena	Béna	
Budosov	Bujdosó	
Cegedi	Szegedi	

103 Ferhértói 1983.

104 Waddell 1927: 23.

Curpas	Korpás	
Cuzma	Kozma	
Dubos	Dobos	V. ö. sumér <i>ub₃</i> ‘dob’. ¹⁰⁵
Ecil	Acél	
Edus	Édes	
Egid	Egyed	
Elud	Előd	
Elees	Éles	
Erdeidi	Erdődi	
Farkas	Farkas	
Fekete	Fekete	
Fenyés	Fényes	
Finta	Finta	
Gal	Gál	A név visszavezethető asumér <i>gal-</i> ra ‘nemes’-jelentéssel. ¹⁰⁶
Gegu	Gége	
Gumba	Gomba	
Gurgu	Görgő	
Halad	Halál	
Hazug	Hazug	
Numel	Nemél	
Numhw	Nemhű	
Odus	Adós	
Ogus	Ágas	
Okus	Okos	
Otus	Ötös	
Patkan	Patkány	
Pusti	Pusztai	
Rece	Réce	
Remen	Remény	

105 Deimel 1939, ékjelszám: 256.

106 Labat 1948, ékjelszám: 343.

Saba	Szabó	V. ö. sumér <i>šab</i> ‘vágni’. ¹⁰⁷
Sacas	Szakács	V. ö. sumér <i>šuku</i> ‘étel’. ¹⁰⁸
Samar	Szamár	
Sanka	Szánkó	
Sebe	Sebes	
Sele	Szelő	V. ö. sumér <i>sil</i> ‘szelni’. ¹⁰⁹
Sileu	Szülő	V. ö. sumér <i>sal-la</i> ‘szülő’. ¹¹⁰
Simian	Semmilyen	
Sipus	Sípos	
Sugaldi	Szolgádi	
Tortou	Tartó	
Tuda	Tudós	
Vara	Varró	
Vendeg	Vendég	
Vin	Vén	
Vir	Vér	

Néhány jobbágy a következő helyről lett áthelyezve.

Asavfeu. A név fennmaradt a Veszprém megyei *Aszófő*-ben, amely az *aszó* ‘csermely’ és a *fő* szavak összetétele.

Bata. A sumér *bat* ‘bot’ és a szintén sumér *-a* melléknévképző összevonása. A mai *botos* ‘felügyelő’ megfelelője.

Doboz. Ez a név valószínűen a Békés megyei *Doboz*-zal egyenlő.

Durusa. Fennmaradt a Csongrád megyei *Dorozsma* helynévben, amely lehet, hogy a *darázs* szó és a sumér *-a* melléknévképző származéka.

Geu. Eredete homályos, fennmaradt, mint a Csongrád megyei *Algyő* része.

Humur. Egy *homor* ‘nyomás’-ban épült hely neve lehetett.

107 Labat 1948, ékjelszám: 295k

108 Deimel 1939, ékjelszám: 285.

109 Deimel 1939, ékjelszám: 11.

110 Gostony 1975: 56.

Nógrády Mihály 2011 *A magyarok*

Hodus. Gyakori része magyarországi helyneveknek, a *hód* nevéből képezve.

Sakani. Egy madár neve, lehetséges utóda a *Zákány* helynév Somogy megyében.

Sebe. Gyakori alkotórésze helyneveknek a gyors folyók mellett.

Surcudi. Fennmaradt a Békés megyei *Sarkad*-ban. A név indító oka egy földrajzi alakulat könyökében épült hely lehetett.

Wadasu. A *vadas* 'vadaskert' torzított formája.

Zamthou. A *szántó*-ból származó helynév lehetett.

FÜGGELÉK B

Magánhangzó illeszkedés

A magyar nyelv egyik sajátos alapszabálya a magánhangzó illeszkedés, ami szavakon belől a magas és mély hangok rendeződését szabályozza. Legtöbb ragozó nyelvben, mint a magyarban és a törökben, a szó magánhangzói csak magas (e, ö, ő, ü,ű) vagy alacsony (a, á, o, ó, u, ú) hangrendűek lehetnek. Ez a törvény idegen és összetett szavakra nem vonatkozik. A középhangok (é, i, í) szintén kivételek. A magánhangzó illeszkedés toldalékokra, ragozókra és képzőkre is vonatkozik, magánhangzóiknak rendeződni kell a tőszó magánhangzóihoz. Ha a szó vagy név magánhangzója alacsony hangrendű, mint a *hun*-ban, akkor a toldalék magánhangzójának ugyanabba a hangrendbe kell tartozni; *-gar*.

FÜGGELÉK C

Hun nevek

ATAKAM egy hun nemes ember neve, a török *ata* ‘atya’ és a *kam* ‘sámán’-ből képezve.¹¹¹

ARIKAN Attila egyik nagybátyjának neve. E török nyelvből eredő név szószerint lefordítva ‘tisztá vér’-t jelent *de nemes* értelemben. Összetétele; *ari* ‘tisztá’ és *kan* ‘vér’.¹¹²

ATTILA neve bizonytalan eredetű, *Etele* alakban is ismert, ami arra enged következtetni, hogy az *Etel* (*Etil*, *Itil*) folyóról kapta nevét, amely ma *Volga* néven ismeretes a mai Oroszországban. A szóvégi *-e* a valahová tartozást jelző *-i* illeszkedett alakja lehet. *Eтели* ‘az Etel folyó mellékéről származó’. Török források ezt a magyarázatot ajánlják.¹¹³

A másik magyarázat a török *ata* ‘atya’ szó lenne, amihez a gót kicsinyítő képző *-ila* kapcsolódik.¹¹⁴ Ez az összetétel hibrid névre vallana. Azonban, a sémi akkád *Etellu* ‘hős’¹¹⁵ is megfelelő név lenne egy király számára.

AYBARS. Attila egyik nagybátyját *Oibarsios* néven említi a hunok között megfordult Priskos rhetor görög követ. A görögök az idegen nyelvek *a* hangját gyakran *o* betűvel írták, tehát a nevet *Aybars*-nak olvashatjuk az *-ios* képző elhagyása után.¹¹⁶ A név a török *ay* ‘hold’ és *bars* ‘párduc’ összevonása. A párduc modern török neve *pars*.

A *bars* valószínű ősiráni jövevényszó a törökben. A tizenkét évből álló ótörök állatciklusnak is egyik éve a párduc.¹¹⁷

111 Németh 1940: 224.

112 Türk Dünyasi El Kitabı 1992: 116, I kötet.

113 Türk Dünyasi El Kitabı 1992: 116, I kötet.

114 Németh 1940: 221.

115 Labat 1948, ékjeszám: 325.

116 Németh 1990: 151.

117 Clauson 1972: 368.

- CSABA. Attila legfiatalabb fiának neve a török nyelvből ered, alapja a *çoban* ‘shepherd’. Másik lehetőség a szintén török *çaba* ‘buzgó, lelkes’.
- DENGEZIK volt Attila egyik fia. Neve az ótörök *tengiz* vagy *dengiz* ‘tenger, óceán’ szóból származik, modern törökben *deniz*. A *Tenizek* személynév és *Tengezek* helynév még mindig létezik Ázsia török részein.¹¹⁸
- ELLÁK Attila másik fiának neve s mint *Ellac*-ot írta le Jordanes a VI. században élő történész. Ez valószínűleg torzított alakja a gyakori *Ilek* névnek, amivel a törököknél igen gyakran találkozunk.¹¹⁹
- IRNEK, Attila harmadik fiának nevét Priskos rhetor *Érnakh*-nak írja, de mint *Irnik* maradt fenn a bulgár kútforrásokban. Összetevői a török *er* ‘férfi, hős’ és a *ni(e)k* képző. *Irnek-Bay* fennmaradt a kirgizeknél mint személynév.¹²⁰
- MUNDZSUK, Attila apjának neve is a török nyelvből ered. Priskos rhetor *Mundiuchos* alakban jegyezte fel, Jordanes pedig *Mundzucus* alakban. Az eredeti alak valószínű *Mondzsuk* volt aminek “gyöngy, üveggyöngy” a jelentése török nyelvekben (mai törökben *boncuk*, kiejtése ‘bondzsuk’). Ilyenféle nevet nagy számmal lelünk a törökségnél, sőt van a török régiségben *Er-Monçuk* név is. *Er* ‘férfi’ gyakran előforduló elem a török személynévben.¹²¹
- Az is lehet, hogy a név egy *mandzsu* származású személyt jelöl, amihez a török *-k* kicsinyítő képző kapcsolódik. *Mandzsuria* Kína északkeleti része, nyelvükben *manchu* jelentése ‘tisztá’,¹²² ami ‘nemest’ is jelenhet.
- OKTAY, Attila harmadik nagybátyja,¹²³ nevééről ítélve jól kezelhette a nyilat. *Ok* törökül ‘nyíl’, *tay* pedig ‘társ’ de főnemesnek is értelmezhető. A nevet mint ‘nemes nyilazó’-t fordít-

118 Németh 1940: 224.

119 Németh 1940: 223.

120 Németh 1940: 223.

121 Németh 1940: 223.

122 Benkő 1967: 837, II. kötet.

123 Türk Dünyası El Kitabı 1992: 116, I. kötet.

Nógrády Mihály 2011 *A magyarok*

hatnánk magyarra. Egy másik magyarázat *ak* ‘fehér’ és *tay* ‘csikó’ lenne.

*“Mindezek alapján kimondhatjuk, hogy az európai hunok vezető része, de bizonyára maga a tulajdonképpeni hun nép is, török nyelvű volt, illetőleg egyszerűen török volt. A fenti török nevek más történeti magyarázatot nem engednek meg. E nevek valami török műveltségi hatás eredményei nem lehetnek, ezek magából a tulajdonképpeni hun nyelvből valók”.*¹²⁴

124 Németh 1940: 225.

FÜGGELÉK D

Legendák

A népszerű csodaszarvas legenda szerint *Nimród* két fia *Hunor* és *Magor* előtt vadászat közben hirtelen egy nőstény sarvas bukkant fel, amit ők üldözőbe vettek de soha sem érték utol. A sarvas egyre csalta őket és társaikat a Kárpát-medence felé, ahol végül is letelepedtek. A történet lényege az, hogy a magyarok Magor leszármazottjai, míg Hunor a hunok őse.

De az elbeszélés másfajta népcsoportot látszik leírni, nem a magyarokat. Nimród nevét nem tudjuk megfejteni a magyar nyelv segítségével csak a sémi akkádéval, ahol a *nimru* jelentése ‘párduc’.¹²⁵ Figyelmet keltő, hogy a ‘pádubőr kacagány’ panyókára vetve megkülönböztető jele volt a magyarországi nemességnek az első ezredforduló idején és századokkal később is. Ezt a prémes párdubőrből készült férfi ruhadarabot csak az uralkodó réteg tagjai viselhették.

Nimród neve valószínűleg összefügg *Nimrud*-al, Asszíria egykori fővárosának nevével, ahol az uralkodó székelt. E régi város romjai a mai Irakban található Moszul közelében. A várost a médek, szkíták és babilóniaiak együttes hadserege foglalta el és rombolta le a keresztény időszámítás előtt 612-ben.

Nimród felesége *Ankisz*a volt a *Tárik-i Üngürüs* szerint, ami egy régi magyar krónikának török fordítása.¹²⁶ Ez a név valószínűleg az arab *Anisa* hibás betűzése (kiejtése Anisza) ami a férfi *Anis* név nőnemű változata. Jelentése ‘barátságos, közvetlen’.¹²⁷

Tehát ebben a legendában előforduló nevek lényegében nem derítenek fényt a magyar nemzet eredetére, mert az itt említett egyének nevei Asszíriában a sémi nyelvekből származnak. Nem világos, hogyan lett ez a történet a magyar mondavilág fontos része. De ismeretes, hogy a krónikák nem akadémikus bizottságok munkái voltak, hanem szinte mindig egy ember alkotása. Talán magasabb helyről kapott utasításra került oda, hogy igazolják és

125 Labat 1948, ékjelszám: 131a.

126 Tedzsüman 1988: 19.

127 Ahmed 2001: 239.

megmagyarázzák a nem-magyar felső osztály jelenlétét Magyarországon. Annak a felső osztálynak a feje pedig az Árpádház volt melynek eredete Nimródhoz vezet egyes krónikások szerint. Ebben a történetben minden a Közép-Kelet felé mutat, kivéve a Magor nevet, amiben viszont ott van a török –gor utótag.

Egy másik ismert legenda *Álmos* születése, akinek fia *Árpád* fejedelem vezette be népét Szittyaországból a Kárpát-medencébe 896-ban. A krónikás szerint “-miképpen meg van írva a rómaiak krónikájában-[...] Ögyek fia *Eleud* (Előd?), Szittya földön *Eunodubilia* leánytól fiat nemzett, kinek neve lőn *Álmos*, annak okáért, mert anyjának álmában keselyűforma madár jelent meg, mikor terhes állapotban volt; méhéből rohanó víz fakadt, meggyarapodott, de nem a maga földjén: ebből azt jósolták, hogy ágyékából dicső királyok származnak. Miután a *somnium* a mi nyelvünkön *álm*, s ama fiú származását álm jövendölte meg, ezért nevezték *Álmosnak* [...]”¹²⁸

Eunodubilia mint *Emese* lett ismeretes e legenda népszerű magyar változatában. A név a sumér *geme-še* szóösszevonásból eredhet, jelentése ‘asszony-mag’, amiből a mai magyar *Gémes* és *Gémesi* vezetéknevek is képződhettek. *Eunodubilia* egyike azoknak a tisztázatlan neveknek melyek származását minden próbálkozás ellenére sem sikerült megfejteni. A név határozottan nem magyar és valószínű ez volt az ok arra, hogy Emesével helyettesítsék a magyar ajkú lakosság számára.

Ugyanígy állunk a következő idegen eredetű mondával is, amit Hérodotosz (született i.e. 490) sokkal előbb majdnem ugyanígy írt meg.

Asztüagész-nek, a médek királyának, volt egy lánya, akit *Mandane*-nek hívtak. *Asztüagész* egyszer azt álmodta, hogy lányából nagy mennyiségű folyadék fakadt ki, ami először elárasztotta a várost, majd egész *Ázsiát*. Az álmot rossz jelnek vették.

Asztüagész ismét álmot látott, miután *Mandane* terhes lett perzsa férje *Kambüszész* által. Ebben az álomban szőlőtő nőtt ki *Mandane* ágyékából, ami benőtte egész *Ázsiát*. E második álom megfejtése szerint, a születendő fiú fogja majd *Média* trónját bito-

128 Kálti 1358: 22.

rolni.¹²⁹ A rege leírja a fiú viszontagságos életét, akiből végül *Szíriosz* perzsa király lesz, legyőzi Asztüagészt és Média a perzsa birodalom részévé válik.

Tehát az Álmos legendának a hasonmása is megvan a Közép-Keleten, bár a médek nem sémi nép volt, hanem inkább iráni fajta. Média a mai Irán északnyugati részén terült el.

129 Hérodotosz, első könyv, 107-108 oldal.

FÜGGELÉK E

Avar nevek

BAJÁN volt az első avar kagán a Kárpát-medencében. Neve egy összevont török szó, a *bay* ‘gazdag’¹³⁰ és a már elavult török *-an* ragból áll.

BOJLA egy hagyományos török név. Görög betűkkel írt török feliratban a nagyszentmiklósi kincs 21. számú arany kelyhén *Boiila*-nak lett megörökítve.¹³¹ A kincs az Avar korból származik. A felirat török voltát Vilhelm Thomsen (1842-1927) dán nyelvész fejtette meg és írta át latin betűkre. Ez a név eredetileg magas török rang volt, aminek pontos jelentése tisztázatlan.

Nagyon régi szó, valószínűleg a törökség előtti időkből való, talán *Hsziung-nu*, de eddig még nem lehetett a kínai szövegekben e néphez visszavezetni.¹³²

De az is lehetséges, hogy *Boyla* a mai török *boylu* ‘magas termet’ vagy ‘magas szellemi képesség’ régebbi formája.¹³³

BOTAUL egy másik név a 21. számú kelyhen *Boitaoil*-nak írva, aminek a török *Bota*¹³⁴ és szerintünk a magyar *Buda* is megfelel. Mindkettő a sumér *bad*, *bat*-ból ered ‘bot, jogar’ jelentéssel, v. ö. magyar ‘bot’ és török *budak* ‘faág’ szavakkal. *Botaul* egy török előkelő neve volt, jelentése ‘bot fia’. Az *-ul* végződés mint személynévi rag a Török *ogul* ‘fiú’ szóból ered.

KAPKAN is személynév és előkelő avar rang volt,¹³⁵ mely valószínű a török *kapi* ‘kapu’¹³⁶ és *kan* ‘alsóbbrendű parancsnoki

130 Akdikmen 1986: 45.

131 Németh 1990: 457.

132 Clauson 1972: 358.

133 Akdikmen 1986: 58.

134 Németh 1990: 459.

135 Bakay 1998: 226, II. kötet.

136 Akdikmen 1986: 216.

Nógrády Mihály 2011 *A magyarok*

rang¹³⁷ összevonásának eredménye. A kapuórség kapitányát jelentheti.

TARKHAN magas ókori cím, eredete a kínai *darkhan* lehetett. A csagatáj *tarkhan* adómentességet élvezett és hadjáratok során szerzett zsákmányt is ő kezelte.¹³⁸

TUDUN a második legmagasabb rang volt a kagán után.¹³⁹ A szó a török *tutum* 'közgazdaság'¹⁴⁰ torzított alakja lehet és így a pénzügyek megbízottjával hozható kapcsolatba.

137 Clauson 1972: 630.

138 Clauson 1972: 539.

139 Bakay 1998: 226, II. kötet.

140 Akdikmen 1986: 380.

FÜGGELÉK F

Nevek az Árpád korból

AJTONY vezér neve Szent István uralkodásának kezdetén tűnt fel. A terület amely felett uralkodott magába foglalta a Marostól délre az Al-Dunáig terjedő területet, melyet most mint Bánátot ismerünk.

A név minden kétségen kívül a török nyelvből ered. Alapja, egyik elgondolás szerint, *altin* ‘arany’,¹⁴¹ azonban valószínűbb, hogy az *ay* ‘hold’ és *ata* ‘atya’ összekapcsolásának eredménye. Az *Ayata* név jobban beleillene a török vezérek névadási szokásaiba.

ÁLMOS, az Árpád-ház megalapítója, *Eunodubilia-Emese* fia a fentebb említett középkori legendában. A név eredetének három lehetséges forrása van, de legvalószínűbb a török nyelvből való származás lenne.

Stein Aurél [(1862-1943) magyar származású angol utazó] egyik útleírásában szerepel egy *Szatip-Aldi* nevű kirgiz főnök. E név jelentése ‘vásárolt, vett’. Ez a név is bizonyára az óvó nevek közé tartozik. Ugyancsak ‘vásárolt, vett’ a jelentése annak a török *Almys* névnek is, mellyel a mi *Álmos* nevünket egyeztetik.¹⁴² Ez a szó a mai törökben *almak*, jelentése ‘venni, vásárolni, szerezni’ (Akdikmen 1986:18). Ebbe a régi névadó szokásba illik bele a Magyarországon ma is használt *Dónát* név mely a latin *donatio*-ból képződött ‘ajándék, adomány’ jelentéssel.

Mások a volgai bulgár uralkodó hasonló címéből származtatják, amely szerint a jelentése ‘magasztos’.¹⁴³

Azonban a széles körben elfogadott magyarázat szerint, Álmos azért kapta ezt a nevet, mert anyja, terhes állapotában, megálmodta az ő és utódai sokat ígérő jövőjét. E magyarázat gyenge pontja az *álmos* szó magyar jelentése. Annak a neve, akiről álmodunk *Megálmodott* lenne, ami bonyolultan kép-

141 Ladó 1978: 128.

142 Németh 1990: 280.

143 Ladó 1978: 129.

zett szó, előképző-ige-utóképző láncolatból áll. Ha Álmos szülei magyarul beszéltek, akkor ez lett volna a megfelelő neve a gyerekeknek. Ugyanakkor *álmos*, ami rokon értelmű a *tétova*, *kábult* szavakkal, szerfelett alkalmatlan uralkodói névnek.

ÁRPÁD. Álmos fiának a neve, aki megválasztott nagyfejedelme volt a török törzsszövetséghez tartozó népeknek. A magyar történelemben őt tekintik a 896-os szövetséges egységek vezérének, amelyek behatoltak a Kárpát-medencébe. A magyar tudományos körökben Árpád nevét a török nyelvből származó *árpa* köznévvvel magyarázzák, amihez a *-d* kicsinyítő képző csatlakozik.¹⁴⁴

Azonban *Arpad*, a szíro-hitti királyság régi fővárosa, a keresztény idősámítás előtt 800-ban, a mai Szíriában, Aleppo-tól 30 km-re északra (McKenzie 1965:57), jelentős lehet e név eredetét illetően. Az asszír nyelvben van egy hangalakban közeli szó: Arpu aminek jelentése 'sötét'.¹⁴⁵

CSEPEL. A névtelen szerző (Anonymus) írta, hogy Árpád felfogadott egy ügyes kun férfit istállómesternek a Duna szigetén. Mivel ő ott lakott, a szigetet róla nevezték el. E sziget neve, Budapesttől egy kicsit délre, még ma is Csepel.

A kunok török nyelvű népek voltak, *çepel* (kiejtése csepel) jelentése 'kötszkdő, bosszantó' a török nyelvben.¹⁴⁶

JUTAS, török eredetű személynév, Árpád harmadik fiának neve, görög forrásokban *Ioitotsa*. A török *yut* 'nyelni' igéből képződött és 'ínyenc, falánk'-ot jelent. V. ö. modern török *yutmak* 'nyelni, falni'.¹⁴⁷

KOPPÁNY Árpád ükunokája volt. Neve a török *kapyan*, *kapán* méltóságnévből eredhet (Németh 1990:284). Eredeti alakja *qapayan* lehetett, v.ö. csagatáj *qopan* 'nagy, győzelmes, erős, magas'.¹⁴⁸

144 Ladó 1978: 133.

145 Oppenheim 1958: 304, IV. kötet.

146 Akdikmen 1986: 81.

147 Akdikmen 1986: 413.

148 Kiss 1978: 77.

KURSZÁN egy magasrangú vezér neve, hivatalában második rangban egyenlő a fejedelemmel. Török eredetű, jelentése ‘keselyű’.¹⁴⁹

KUSID. Mielőtt Árpád népe bevonult a Kárpát-medencébe 896-ban, a vezetőség előreküldött egy követet, hogy kifükéssze az ottani helyzetet és érintkezésbe lépjen a helyi vezetőkkel. A követ neve *Kusid* volt, amit nem lehet levezetni a magyar nyelvből. Hangalakban ehhez közel álló szó a perzsa *korsid* ‘nap’¹⁵⁰ [égitest], amiből muzulmán név lett *Kursed* alakban.¹⁵¹ Bár ez női név a mai muzulmán társadalomban, mégsem zárható ki, hogy a követ neve innen ered. Régi magyar krónikák szerint Kusid apja *Kund* volt, ami a török *kende* vagy *künd(i)* változata.¹⁵² Ez pedig egy mongol eredetű de a törökök között is használatos magasrangú méltóság címe. Jelentése ‘súlyos, tekintélyes’.¹⁵³

OND egy Árpád-kori törzsfő neve, a török *on* ‘tíz’-ből képezve. Valószínű a tizedik gyerek volt a családban.¹⁵⁴

SZEMERE. Egy törzs vezetőjének neve az Árpád-korban, a török nyelvből származik, jelentése ‘rontó, pusztító’.¹⁵⁵

TAKSONY, Árpád unokájának, amely a török nyelvből ered. Jelentése ‘kegyetlen, elégedett’.¹⁵⁶

TÁRKÁNY, másik hangalakja *Terken*, közvetlenül a kagán alatt levő magasrangú török cím.¹⁵⁷

TAS, Árpád egyik unokájának neve, török *taş* ‘kő, szikla’ jelentéssel.¹⁵⁸

149 Ladó 1978: 183.

150 Lambton 1988: 370.

151 Ahmed 2001: 277.

152 Ladó 1978: 183.

153 Benkő 1967: 441, II. kötet.

154 Ladó 1978: 199.

155 Ladó 1978: 213.

156 Ladó 1978: 216.

157 Clauson 1972: 544.

158 Akdikmen 1986: 358

- TEVELI. Árpád unoka, *Tarkacsu* fia.¹⁵⁹ Valószínű a török *tevali* ‘utód, folytatás’¹⁶⁰ az alapja, ami a férfi ág megszakítás nélküli folytatását fejezné ki.
- TÖHÖTÖM. Az egyik törzs főnökének neve az Árpád vezette törzsszövetségben. Törökül ‘fejedelem’ a jelentése.¹⁶¹
- VAJK. Magyarország első keresztény királyának Szent Istvánnak eredeti török neve. Törökül *Vayk*-nak volt írva, ami a *bay* ‘gazdag, úr’ a *bey* ‘herceg, fejedelem’ változata, amihez a szintén török *-k* kicsinyítő képző kapcsolódik ‘kis herceget, kis fejedelmet’ jelölvén. A gazdagság és hatalom egyet jelentett a régi török társadalomban.
- ZOLTÁN. Árpád egyik fiának a neve aki őt követte a fejedelmi tisztségben, 907 és 947 között uralkodott.¹⁶² A név az arab *szultán*-ból eredő kölcsönszó a törökben, a muzulmán király címe, jelentése ‘uralkodó, hatalom’.¹⁶³

159 Moravcsik 1988: 49.

160 Akdikmen 1986: 371.

161 Ladó 1978: 220.

162 Ladó 1978: 229.

163 Ahmed 2001: 206.

FÜGGELÉK G
Sumér, Magyar és Török szóhasználat

Ugyanaz a szó jelen van mind a három nyelvben:

<u>Nyelv</u>	<u>Szó</u>	<u>Kiejtés</u>	<u>Jelentés</u>	<u>Forrás, megjegyzés</u>
Sumér	<i>bal</i>	bal	balta	Deimel 1939:8
Magyar	<i>balta</i>	balta	balta	
Török	<i>balta</i>	balta	balta	Akdikmen 1986:41
Sumér	<i>sig</i>	szig	szűk	Labat 1948:592
Magyar	<i>szűk</i>	szűk	szűk	
Török	<i>siki</i>	sziki	szűk	Akdikmen 1986:330
Sumér	<i>šur</i>	sur	eső	esikLabat 1948:101
Magyar	<i>csur</i>	csur	csurog	A csurog töve
Ótörök	<i>çur</i>	csur	csorgó víz	Clauson 1972: 428

**Ugyanaz a szó jelen van a sumérban és a magyarban, de
a törökben nem:**

Sumér	<i>gam</i>	gam	görbíteni	Labat 1948:362
Magyar	<i>gamó</i>	gamó	kampó	Benkő 1967:1023, I.
Sumér	<i>ír</i>	ír	ír, kenőcs	Deimel 1939:159
Magyar	<i>ír</i>	ír	ír, kenőcs	
Sumér	<i>kar</i>	kár	rombolás	Labat 1948:376*
Magyar	<i>kár</i>	kár	kár, ron- gálás	

Ugyanaz a szó jelen van a sumérban és a törökben, de a magyarban nem:

Sumér	<i>ur</i>	ur	tő, gyökér, eredet	Labat 1948:203
Török	<i>ur</i>	ur	hajtás, kinövés	Akdikmen 1986:385
Sumér	<i>zag</i>	zag	jobb (oldal)	Labat 1948:332
Török	<i>sag</i>	szag	jobb(oldal)	Akdikmen1986:319
Sumér	<i>gur</i>	gur	sűrű	Labat 1948:483
Török	<i>gür</i>	gür	sűrű	Akdikmen 1986:156

BUDA: EREDETE ÉS JELENTÉSE¹⁶⁴

Konferenciai előadás

VÁZLAT: E tanulmány tárgya a Buda név summér eredetének felülvizsgálata ami a régmúltban magasrangú cím lehetett. A bud gyök egyezik a sumér bad-al ‘bot, jogar’ jelentéssel. A bot ősidők óta a magas hivatal jelképe, az –a véghang pedig azonosnak tekinthető a régi raggal amely melléknevet képzett úgy a magyarban mint a sumér nyelvben. A névtanulmányi érvelést támogatja a magyar címer kettős keresztjének hasonlósága a sumér képjegyzet amely négyágú fát ábrázol és uralkodót jelentett a régi sumér társadalomban.

* * *

A személy- és helynevek fontos szerepet játszanak homályos vagy nehezen magyarázható történelmi tényezők és nyelvi kapcsolatok kialakulásának értelmezésében. Ezt mutatja be ez a tanulmány a magyar *Buda* név vizsgálatán keresztül amely gyakori személynév és több helynév részét is képezi. Benne van egy régi kifejezésben is ami egy *budát* figyelmeztet, hogy hagyjon fel szándékával mert úgy magát mint másokat is veszélynek teszi ki. A mondat így hangzik: *Nem oda buda*, és mindenki figyelmeztetésnek értelmezi de senki sem tudja pontos jelentését, sem eredetét. Azonban kétségtelen, hogy valamikor régen értelme köztudomású volt, máskülönben népszerűsége nem maradt volna meg a köznyelvben. Régen keletkezhetett, értelmét elhomályosította az évszázadok, talán évezredek távlata. Ki lehetett ez a buda? Ezt szándékozik megoldani ez a tanulmány.

164 Ez a tanulmány, más szöveggel, a Tárogató 1996 novemberi számában jelent meg (vol. 29, no. 11). A Tárogató a vancouveri Magyar Kulturális Egyesület havilapja. Az itt közölt szöveg angol eredetije a kanadai Névtanulmányi Társaság 2002 május 25-i ülésén hangzott el a Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kongresszus keretén belül a torontói egyetemen.

Hiteles írott emlékek szerint *buda* a régi magyar szó-készlet része volt de eredeti jelentése feledésbe merült. Tudatos használata elavult az élő nyelvben de tovább él szólásokban, vezeték- és helynevekben.

Buda az egyelemű névadás korszakában válhatott tulajdonnévvé, sokkal régebben mint amikor a jelenleg használatos elő- és utónevek rendszere elkezdődött. Abban a korszakban képzett nevek mind azonosító jellegűek és a közsavak melyekből származnak nagy részben melléknevek. Tulajdonnevek melléknévből való képzése a magyar névadás egyik fő jellegzetessége amely még ma is ezt az irányt követi bece- és gúnynevek adásában.

A magyar nyelv kétféleképpen képez melléknevet. Főnévhez hozzáadja az *-s* képzőt, legtöbbször kötőhang segítségével, igéhez pedig az *-ó* képzőt. Például *lant* > *lantos*, *fon* > *fonó* (*Fonyó* mint vezetéknév).

Mivel a magyar nevek legtöbbször melléknév, a Buda titkát is úgy lehetne feloldani, ha melléknévként kezelnénk. Ehhez viszont a melléknévképző azonosságának megállapítása szükséges. Ez pedig csak a szó vagy név véghangzója lehet, ami a jelen esetben *-a*. Tehát meg kell találni a választ arra a kérdésre, hogy a *buda* szó keletkezésének idejében használták-e az *-a* képzőt melléknevek képzésére.

Tudjuk, hogy ez a képző ma már nem használatos a beszélt nyelvben de régen fontos szerepe lehetett melléknevek képzésében amint ez nyilvánvaló úgy régi szavainkban mint mai neveinkben. Mivel az ősmagyar nyelvben nem volt különbség a főnév és ige között,¹⁶⁵ az *-a* képző alakított melléknevet mindkettőből. A nyelv fejlődésének egy későbbi időszakában ezt a régi *-a* képzőt kiszorította a jelenleg használatos melléknévi igenevet képző *-ó* és a melléknévképző *-s*.

165 Hajdú 1975: 90

A régi *-a* és a jelenlegi *-s* egykori párhuzamos használatára utal két szó melyek köznévvé alakultak: *gulya* és *ménes*. Ebben az esetben mindkét melléknévképző alkalmazva volt rokonfogalmak jelölésére. De több példát is lehet meríteni vezetékneveinkből úgymint *Gonda – Gondos*. A melléknévképző *-a* és *-s* a *gond* (figyelem, odaadás) gyökhöz csatlakozik és egy figyelmes, munkájában körültekintő egyént jelöl. Ilyenek még a *Doba – Dobó*, *Bota – Botos*, *Dala – Dalos* is. Folytathatnánk szinte a végtelenségig.

Tehát írott bizonyíték igazolja, hogy az *-a* képző hatékony része volt a régi magyar nyelvnek. Azonban nem mellőzhetjük jelenlétét más nyelvben sem, ugyanilyen rendeltetéssel. A képző használatát követve szükségszerűen eljutunk a rokon sumér nyelvhez ahol ékírásos szövegekben ez a képző a magyarral azonos rendeltetéssel megtalálható. Ez a megállapítás főleg Marie-Louise Thomsen leírásán alapszik aki a magyarral nem hasonlít de semi kétséget nem hagy a képző sumér és magyar azonosságát illetően.

Thomsen elmagyarázza, hogy a sumér nyelvben az *a* hang melléknevet képzett de nem minden esetben. Vannak melléknevek amelyek mindig használják az *-a* képzőt, mások csak ritkán. Továbbá, a sumér melléknevek alaktanilag nem különböznek a névszói vagy igetövektől.¹⁶⁶ Egyik példája a *munus šag₅-ga* ‘jó asszony’ melynek *šag₅-ga* része benne van a magyar *nagysága* megtisztelő címben amely értelem szerűen megegyezik a *nagyságos* változattal. Tehát az *-a* zárhang a *buda* végén kétségtelenül melléknévképző. Ennek leválasztása után a *bud* tö szorul további vizsgálatra.

A *bud* tö eredetének megállapítása éppen olyan bonyolult mint az *-a* melléknévképzőé volt. Legtöbb név világos és érthető jelentéssel bír, eredetük könnyen visszavezethető ahhoz a nyelvhez amelyben keletkeztek. Ezeknél nincs

166 Thomsen 1984: 64

szükség részletes szó és jelentéstani magyarázatra de mások, mint a *Buda*, több megoldási lehetőséget kínálnak. Ezért szükséges ezt a nevet részletesen megvizsgálni.

Első pillantásra, más nyelvekben levő azonos írásmódja miatt úgy néz ki, hogy a Buda egy nemzetközi vándorszó.

Mint tulajdonnevet, a Budát összehasonlították a gót *Bote* ‘követ’-tel és a szláv *buda* ‘kunyhó’-val de meggyőző eredmény nélkül. Az a javaslat is elhangzott, hogy a gót *Bleda* névből lett átírva. A magyar botnak megfelelő török *budak* szó is számításba jött.¹⁶⁷

Ezek a nézetek a névkutatás kezdeti idejében hódítottak teret és gyengéjük az, hogy nem támasztja alá őket olyan történelmi vagy nyelvtani bizonyíték ami szilárd alapot teremtené a megoldáshoz. Ez azonban nem vonatkozik a *bot*-ra mellyel kapcsolatban több át nem kutatott lehetőség is kínálkozik.

A régi magyarázatoktól eltérően a nyelvi bizonyítékok a *bot* szó irányába mutatnak, ami jelenkori változata lehet a régebbi *bud* alaknak. Az elgondolás, hogy a botot régen mint fegyvert kezelték és csak később lett belőle uralkodói hatalmat jelképező pálca, jól követhető irányvonalnak tűnik. Régen a bot szóból magas rangot jelentő címek származtak melyek későbbi időszakokban személy- és helynevekké váltak.

A bot, eredetileg az ősember kezdetleges fegyvere, lassan fejlődött egy fadorongból drágaköves jogarrá ami még ma is a hatalom vagy magas hivatal jelképe. Királyok jogarra, fejedelmek buzogánya, püspökök pásztorbotja, rendőrök gumibotja, mind a hatalom jelei és tiszteletet keltenek.

Így lehetett ez mindig. A múltat könnyen elfelejtjük de a jelen kiértékelése hiányos maradna nélküle. A bot mint a hatalom jelképe fontos szerepet töltött be a régi társadalmak

167 Ladó 1978: 143

életében is. A rang és cím nevét is ebből képezték némely régi nyelvben és ennek jelét használták a képirásban magas beosztások jelölésére.

A fa szumír ékjelle

Ilyen az a négyágú fát ábrázoló többjelentésű sumér ékjel amely magas beosztású egyént jelölt.¹⁶⁸ Ezt az ékjelt (fent) több különböző hangértékkel lehet olvasni de egymással összefüggő értelemmel:

<i>bad, bat</i>	‘bot, jogar, pálca’. ¹⁶⁹
<i>had</i>	‘bot, jogar’. ¹⁷⁰
<i>pa</i>	‘fa, bot, pálca’. ¹⁷¹
<i>pa</i>	‘faág’. ¹⁷²
<i>pa</i>	‘felügyelő’. ¹⁷³
<i>ugula</i>	‘fő, főnök, elöljáró’. ¹⁷⁴

A négyágú fa többi sumér értelme amely ‘szabály, előírás, uralkodó’-t¹⁷⁵ és ‘herceg’-et jelöl¹⁷⁶ alátámasztja a bottal kapcsolatos hajdani felfogást.

Uralkodó

Herceg

168 Labat 1948: ékjelszám 295

169 Waddell 1927: 23

170 Deimel 1939: ékjelszám 169

171 Gostony 1975: 94

172 Labat 1948: ékjelszám 295

173 Deimel 1939: ékjelszám 169

174 Labat 1948: ékjelszám 295

175 Labat 1948: ékjelszám 86

176 Labat 1948: ékjelszám 87

A fenti sumér listán három olyan szó van amely külön figyelmet érdemel: *bad*, *had* és *ugula*. E szavak változata még ma is használatos a magyar nyelvben. A négyágú fa jelképe (a kettős kereszt) pedig a magyar uralkodók címere volt, jelezvén társadalmi helyzetük legmagasabb fokát. Ez a jelkép még mindig része a magyar címernek.

Magyar címer

A fa ábrázolása mellett szól, hogy a két felső oldalág rövidebb, ugyanúgy mint az élő fákon.

A sumér nyelven kívül a *bat* szó változata megtalálható az egyiptomi nyelvben azonos jelentéssel:

<i>pet</i>	‘jogar, pálca’
<i>ba</i>	‘bot, pálca’
<i>bát</i>	‘észak királya’
<i>bát</i>	‘nagyon magas hivatali rang’ ¹⁷⁷

Botot tartó emberi alak melynek hangértéke *ur* ‘herceg’ jelentéssel szintén része volt a régi egyiptomi képirásnak.¹⁷⁸ Tehát volt párhuzamos használata ennek a jelképes ábrázolásnak más írásrendszerben is.

Egyiptomi herceg képjegye

177 Budge 1978: 253, 202, 211, 212. I. kötet.

178 Budge 1978: xcvi, no. 30, I. kötet.

A sumér *pa* megtalálható az uráli nyelvcsaládban is hasonló hangértékkel és azonos jelentéssel:

Finn	<i>puu</i>	‘fa’ ¹⁷⁹
Vogul	<i>pá</i>	‘fa’ ¹⁸⁰
Jurák-szamojéd	<i>pa</i>	‘fa’ ¹⁸¹
Magyar	<i>fa</i>	‘fa’

A bot szó eredetét lehetetlen egyetlen mai nyelvhez is besorolni. Több nyelvben is jelen van hasonló írott formában és jelentéssel. Azonban észrevehetően hiányzik az északi germán nyelvekből.

Angol	<i>bat</i>	‘ütőbot’ ¹⁸²
Francia	<i>baton</i>	‘farkósbot’ ¹⁸³
Horvát	<i>batina</i>	‘bot’ ¹⁸⁴
Kelta	<i>bat, bata</i>	‘pálca, füttykös’ ¹⁸⁵
Lengyel	<i>bat</i>	‘ostor’ ¹⁸⁶
Orosz	<i>bita</i>	‘bot’ ¹⁸⁷
Török	<i>budak</i>	‘ág, faág’ ¹⁸⁸

Miután áttekintettük a *bad* és *bat* írásmódjának különböző változatait más nyelvekben, a váratlan de elkerülhetet-

179 Papp 1978: 608

180 Benkő 1967: 822, I. kötet.

181 Benkő 1967: 822, I. kötet.

182 Országh 1976: 149, I. kötet.

183 Eckhardt 1981: 189, I. kötet.

184 Palich 1982: 120

185 Onions 1985: 60

186 Benkő 1967: 353, I. kötet.

187 Romanov 1964: 270

188 Akdikmen 1986: 60

len végeredmény az, hogy a sumér nyelv tisztázhatja a *buda* máskülönbén félremagyarázott értelmét. Szembetűnő itt a névkutatás alapvető problémáival való elfoglaltság, egy végtelennek tűnő munka amely, ebben az esetben, sokrétű folyamatot igényelt a problémák tisztázásához.

Az ősmagyar társadalom uralkodói címe *buda* két részből áll: a *bud* alapszóból és a régi *-a* melléknévképzőből. Jelképe a négyágú fa volt, a felső két ág rövidebb, úgy mint az élőfákon. Ezekután tisztázhatjuk a régi szállóigében szereplő *buda* értelmét, aki minden kétely nélkül egy vezéralak aki rossz döntést hozott. A régi *buda* mai megfelelője *botos* aki “v[ala]miféle hivatalos, rendsz[erint] a rend fenntartásával kapcs[olatos] megbízást teljesítő személy”.¹⁸⁹ A *bot* mint “hatalmi, hivatali jelkép-”¹⁹⁰ benne van a magyar nyelv értelmező szótárában.

Kétségkívül nagy a tér és időbeli különbség a sumérektől a mai magyarokig, dél-Iraqtól a Kárpát-medencéig és i. e. 2000-től i. u. 1190-ig amikor a négyágú fa először jelent meg III. Béla (1147-1196) idejében vert ércpénzekben. De régészeti leletek és történelmi feljegyzések igazolják korai jelenlétét a történelmi Magyarország területén.

Tartariai agyagtábla javított mása

A négyágú fa ábrája, más képjegyekkel együtt, rajta van a három agyagtábla egyikén amit az erdélyi Tartaria közelében ástak

189 B. Lőrinczy 1979: 574, I. kötet.

190 Bárczi-Országgh 1959: 698, I. kötet.

ki 1961-ben. Keletkezésük idejét a keresztény időszámítás előtti VI. évezred végére vagy az V. évezred elejére teszik.¹⁹¹ Eszerint a táblák ezer évvel idősebbek a legrégebb mezopotámiai sumér agyagtábláknál. A Tartariai táblák helyi agyagból készültek.

A sumér *bat* további jelenlétét a történelmi Magyarországon mint vezetői tisztséget az I. században találjuk amikor a helyi népek és Illír szomszédjaik küzdöttek a római megszállás ellen. Mindkét nép vezére mint *Bato* lett megörökítve.¹⁹² A *Bato* felismerése, hogy a sumér *bat*-ból származik és alakváltozata a *Buda*, új dimenzióval járul hozzá a nevek elismeréséhez mint megbízható adatokat tartalmazó kútfők. A *Bató* még mindig létezik Magyarországon mint vezetéknev.

Egy Buda nevű vezető Magyarországon élt az V. században. Ez a Buda, akiről az ország fővárosa van elnevezve, állítólag a hunok királyának, Attilának a testvére volt. Azonban, a néphagyomány szerint, Attila vetélytársnak tekintette és kegyetlenül megölette. Azonban érdekes, hogy a főváros neve Buda maradt és nem változott meg 1873-ig amikor Pesttel egyesült s a név Budapest lett.

E tanulmányban kidolgozott adatok szerint lehetséges, hogy *Buda* egy törvényes *buda* – vagyis uralkodó – volt mielőtt Attila átvette a hatalmat. A szó értelme itt nem személynév hanem méltósági cím.

A *bad*, *bat* magyar nyelvjárásoktól befolyásolva sok ma is létező vezetékneven megtalálható: *Bot*; *Both*; *Bod* és a *Bud* még mindig vezetéknevek Magyarországon. A régi *-a* és jelenkori *-s* képzőkkel ellátott formák: *Bata*; *Bató*; *Bota*; *Boda*; *Botos*; *Bodos*; *Botus*; *Butus*. Az *-i* viszonyraggal képzett formák: *Bati*; *Batti* és *Budi*.

191 Makkay 1990: 35

192 Cook1934: 369, 10. kötet.

Ezektől eltérő formák: *Bothu; Bodon; Boton; Bodum; Bodun* és *Budon*. Ezekről a nevekről nem tudjuk milyen régen keletkeztek de, biztosak lehetünk, hogy lejegyzésük előtt már régen használatban voltak. Írott okmányokban 1138, 1202, 1211, és 1226-ban vannak nyilvántartva az itt használt forrásmunka szerint.¹⁹³

Amint fentebb említettük a sumér *bad* ékjelének másik hangértéke az *ugula* ‘fő, főnök, előjáró’ jelentéssel. Ennek valószínű származéka a magyar tulajdonfőnév *Gyula* amely azonos a régi *gyula* társadalmi ranggal, az erdélyi fejedelmek címével. A budához hasonlóan ez a rang is tovább él mint vezeték-, utó- és helynév, mint például a Békés megyei Gyula.

A sumér *had* is fennmaradt a magyar nyelvben azonos hangértékkel a hadviseléssel kapcsolatos szavakban. Például *hadsereg, hadianyag, hadifogoly*, stb.

A Buda név hasznos példával járul hozzá a névfejlődés tanulmányozásához. Eredetének kutatása a Buda helynév származásán keresztül elvezetett a pannóniai Bato vezérhez majd az erdélyi agyagtáblához melyen rajta van a négyágú fa és végül a ragozó nyelvek legrégebbi emlékéhez, a sumér nyelvhez. A Buda névnek és különböző változatainak jelenléte a Kárpát-medencében meggyőzőbbnek bizonyul olyan elméleteknél melyek nélkülözik a tényekre alapított érvelést és így szenvedélyes rábeszélésre támaszkodnak. Remélhetőleg ez a tanulmány rávezeti a túlóvatos kutatókat a régi magyar nevekben rejlő sumér szavak jelentőségének felismerésére.

193 Fehértói 1983: 41, 55, 56, 62, 63, 66, 67, 73.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM- JEGYZÉK

- Ahmed**, Salahuddin. 2001. *A dictionary of muslim names*. New York: New York University Press.
- A. Jászó**, Anna, ed. 1991. *A magyar nyelv könyve*. Textbook. Budapest: Trezor.
- Akdikmen**, Resuhi. 1986. *Standard Turkish dictionary*. 2nd ed. New York: Langenscheidt.
- Anonymus**. c. 1200. *Gesta Hungarorum*. Magyarra fordította Pais Dezső. 1977. Budapest: Magyar Helikon.
- Bakay**, Kornél. 1997-1998. *Őstörténetünk régészeti forrásai*. Textbook. Miskolc: Miskolci Bölcsész Egyesület.
- Bárczi**, Géza és **Benkő**, Loránd ed. 1956. *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*. Budapest.
- Bárczi**, Géza és **Ország**, László ed. 1959-1962. *A Magyar nyelv értelmező szótára*. 7 volumes. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Benkő**, Loránd, et al. 1967. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. 4 volumes. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Béres**, Judit. 2001. "Népességünk genetikai rokonsága" in *Élet és Tudomány* Vol. 38. Budapest.
- B. Lőrinczy**, Éva et al. 1979, 1988, 1992, 2002. *Új Magyar tájszótár* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Budge**, Sir Wallis E. A. 1978. *An Egyptian hieroglyphic dictionary*. 2 volumes. New York: Dover Publications, Inc. A republication of the work originally published in two volumes by John Murray, London, in 1920.
- Cange**, Domino du and **Fresne**, Carolo du. 1883-1887. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Reprinted in 1954 by Akademische Druck-U. Verlagsanstalt Graz-Austria.
- Childe**, Vere Gordon. 1929. *The Danube in prehistory*. Oxford: Clarendon.
- Clauson**, Sir Gerard. 1972. *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon.

- Cook**, S.A. et al. 1934. *The Cambridge ancient history*. Vol 10. Cambridge: At the University Press.
- Csongor**, Barnabás. 1981. "A kínai nyelv" in *Keleti nevek Magyar helyesírása*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Deimel**, Anton P. 1939. *Šumerisch-Akkadisches glossar*. Rome. In manuscript. (Published in 1984. Anton Deimel. *Sumerisch-Akkadisches glossar: Register der deutschen Bedeutungen*. Zusammengestellt von Anita Rajkai Babo. Wiesbaden: O. Harrassowitz.)
- Dévényi, Kinga – Iványi, Tamás**. 1987. *Az arab írás* (The Arab writing). Budapest: Kőrösi Csoma Társaság.
- Eckhardt**, Sándor. 1984. *Magyar-Francia szótár* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Encyclopaedia of Islam**. 1986. Prepared by a number of leading Orientalists. Edited by P. J. Bearman et al. Leiden: E. J. Brill.
- Fehértói**, Katalin. 1983. *Árpád-kori kis személynévtár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gibbon**, Edward. 1896. *The history of the decline and fall of the Roman empire*. Edited by John Bagnell Bury. 7 volumes. London: Methuen.
- Gibbons**, Ann. 2000. "Europeans trace ancestry to Paleolithic people". *Science* 5494, 1080-183.
- Golden**, Peter B ed. 2000. *The king's dictionary, the Rasulid hexaglot*. Leiden: Brill.
- Gostony**, Colman-Gabriel. 1975. *Dictionnaire d'étymologie sumérienne et grammaire comparée*. Paris: Éditions E. de Boccard.
- Grimm**, Jacob und Wilhelm. 1905. *Deutsches Wörterbuch*. 33 volumes. Leipzig: Verlag von S. Hirzel. Reprinted in 1984 by Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München.
- Grzebieniowski**, Tadeusz. 1958. *Langenscheidt's Pocket Polish Dictionary*. British Commonwealth: Hodder and Stoughton.
- Györffy**, György. 1975. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Második kiadás. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Hajdú**, Péter. 1975. *Finno-Ugrian languages and peoples*. Translated and adapted by George F. Cushing. London: André Deutsch.

- Herodotus.** 1996. *The histories*. Translated by Aubrey de Sélincourt. London: Penguin.
- Hóman,** Bálint. 1985. *ősemberek – ősmagyarok*. Atlanta: Hungarian Cultural Foundation.
- Kálmán,** Béla. 1978. *The world of names*. Translated by Zsolt Virágos, revised by Michael Laming. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kálti,** Márk. 1358. *Cronicon pictum*. Translated by László Geréb, entitled: *Képes krónika*. 1964. Budapest: Magyar Helikon.
- Kazhdan,** Alexander P., ed. 1991. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York. Oxford: Oxford University Press.
- King,** Leonard W. 1910. *A History of Sumer and Akkad*. London: Chatto & Windus. First Greenwood reprint in 1968.
- Kiss,** Lajos. 1978. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Krantz,** Grover S. 1988. *Geographical development of European languages*. American University Studies. Series XI. Anthropology and Sociology, Vol. 26. New York: Peter Lang.
- Kristó,** Gyula. 1996. *Hungarian history in the ninth century*. Szeged: Középkorász Műhely.
- Kürti,** Béla and **Lőrinczy,** Gábor. 1991. *...avarnak mondták magukat...* Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Labat,** René. 1948. *Manuel d'épigraphie akkadienne*. Paris: In manuscript. (Revised and published in 1963 by Florence Malbran-Labat. Paris: Geuthner Manuels.)
- Ladó,** János. 1978. *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lambton,** Ann Katherine Swynford. 1954. *Persian vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press. 1988 reprint.
- Larousse's French-English Dictionary.** 1976. 22nd printing. Edited by Marguerite-Marie Dubois. Markham, Ont. Canada: Simon & Schuster of Canada Ltd. A pocketbook edition.
- László,** Gyula. 1986. *Árpád népe*. Budapest: Helikon.
- Lessing,** Ferdinand D., ed. 1973. *Mongolian-English dictionary*. Bloomington: The Mongolia Society, Inc.

- Lozinski**, B. Philip. 1964. "The Name SLAV" in *Essays in Russian History*. Hamden, Connecticut: Archon Books.
- Makkay**, János. 1990. *A tartariai leletek*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MacBain**, Alexander. 1982. *An etymological dictionary of the Gaelic language*. Internet: Gairm Publications.
- Mallowan**, Max Edgar Lucien. 1965. *Early Mesopotamia and Iran*. New York: McGraw-Hill.
- McKenzie**, John L. 1965. *Dictionary of the Bible*. New York: MacMillan Publishing Co., Inc.
- Moravcsik**, Gyula. 1988. *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Németh**, Gyula. 1940. *Attila és hunjai*. Budapest: Magyar Szemle Társaság. Reprinted in 1986 by Akadémiai Kiadó.
- Németh**, Gyula. 1990. *Törökök és Magyarok*. Oriental reprints, Körösi Csoma Társaság. Edited by Róna-Tas András. Budapest: MTA Könyvtára.
- Nogrady**, Michael. 1994. "Surnames derived from Hungarian ethnic denominations". *Onomastica Canadiana*, vol. 76, no. 1 (júniusi szám. 29-40 oldal).
- Nogrady**, Michael. 1996. "Nem oda Buda" in *Tárogató*, vol. 29, no. 11 (novemberi szám. 52-55 oldal). Az angol szöveg *Buda: Its Origin and Meaning* címmel a Kanadai Névtanulmányi Társaság tagjainak lett előadva 2002 május 25-én, a Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kongresszus keretén belül a torontoi egyetemen.
- Onions**, Charles Talbut, ed. 1985. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Clarendon Press.
- Országh**, László. 1976. *Angol-Magyar szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Oppenheim**, Leo A., ed. 1958. *The Assyrian Dictionary*, vol. 4. Chicago: Oriental Institute.
- Palich**, Emil. 1982. *Magyar-Serbhorvát kéziszótár*. Budapest: Terra.
- Papp**, István. 1978: *Finn-Magyar szótár*. 3rd ed. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Pritsak**, Omeljan. 1983. *The Slavs and the Avars*. Conference paper. Spoleto: Settimande di Studio del centro Italiano di Studi sull'alto medioevo, XXX.
- Rawlinson**, George. 1885. *The seven great monarchies of the ancient eastern world*. 3 volumes. New York: James B. Millar & Co., Publishers.
- Romanov**, A. S. 1964. *Russian-English dictionary*. Washington: Simon & Schuster.
- Rudnyćkyj**, Jaroslav Bohdan. 1960. "Slaves or glorious ones? The origin of the name 'Slav'" in *Names* Vol. VIII, No. 2.
- Rudnyćkyj**, Jaroslav Bohdan. 1982. *Etymological dictionary of the Ukrainian language*. 2nd ed. Winnipeg, Ottawa: Private publication.
- Semino**, Ornella and **Passarino**, Giuseppe. 2000. The genetic legacy of paleolithic homo sapiens sapiens in extant Europeans: A Y chromosome perspective. *Science* 5494, 1155-1163.
- Seyfarth**, Wolfgang, ed. 1978. *Ammiani Marcellini rerum gestarum libri qui supersunt*. Vol. 1. Leipzig: B. G. Teubner.
- Shorter English Dictionary**. 2002. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press.
- Szamota**, István. 1902-1906. *Magyar oklevél szótár*. Reprint 1984. Edited by Gyula Zolnai. Budapest: Állami Könyvterjesztő.
- Terdzüman**, Mahmúd. 1988. *A magyarok története*. (Tárik-i Üngürüs). Translated from a Turkish manuscript by Dr. Blaskovics József. Cleveland: II. Nagy Szittya Történelmi Világkongresszus.
- Thomsen**, Marie-Louise. 1984. *The Sumerian language*. Copenhagen: Akademisk Forlag.
- Türk Dünyası El Kitabı**. 1992. (Handbook of the Turkish World). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (Research Institute of Turkish Culture).
- Waddell**, Lawrence Augustine. 1927. *A Sumerian-Aryan dictionary*. Part one. London: Luzac & Co.
- Weekly**, Ernest. 1967. *An Etymological Dictionary of Modern English*. New York: Dover.